

ŽIVLJENJE IN SVET

STEV. 11.

V LJUBLJANI, 12. MARCA 1933.

KNJIGA 13.

P.Ž.

PETER SMITEK

PO PRESPANI ZIMI

POT V KLETKO

(Odlomki iz Igorjevih in Mileninih pisem)

TONE ČUFAR

NADALJEVANJE

IGOR PRIJATELJU:

Milena se je imenitno izkazala. Iz zagate, v katero je zašla, je našla sijajno rešitev. Tistega nesrečnega trgovca vzame, midva pa ostaneva kakor sva bila. Sprva sem se bal, da bo več tragike. Nekaj je namigavala, da bi se kar midva vzela. Pa sem jo temeljito prestrašil z brezposelnostjo. Bede se je vendarle zbala. Jaz še zmerom delam in mi tudi vnaprej dobro kaže, vendar sem moral zarožljati s krizo. Saj povsod strahijo z njo, pri nas še prav zelo, pa je toliko naročil kakor nikoli prej. Če drugi zaradi golega dobička bobnajo s slabimi časi, sem smel tudi jaz postaviti brezposelnost na brambni ščit. Rešil sem se zakonskega jarma. Milene pa le nisem zgubil. To je zame zelo veliko!

Milena je sladka kakor malokatera. In modra kakor nobena, kar sem jih imel. Vsa je moja in jaz ves njen. Vendar imam popolno svobodo. In nobenih dolžnosti! Te naj prevzame lesni trgovec! Saj ima denar in premoženje. Jaz mu bom zmerom dober hišni prijatelj. Več itak ne zasluži.

MILENA IGORJU:

Se nikdar v življenju nisem doživljala tolike radosti in tolikega trpljenja hkratu. Znašla sem se v tisti usodni uri, ko se človeku za zmerom odloči življenjska pot. Zame izgleda, kakor da se je vse odločilo, toda jaz ne morem naprej, vse se mi upira, da bi stopila na cesto, ki mi jo črtajo drugi ljudje. Le predobro se zavedam, da je življenje samo enkratno, zato se tako bojim biti živa pokopana, za vselej zavržena.

Ti si mi obljubil prijateljstvo in ljubezen. Verujem Ti, da ne boš pozabil name tudi tedaj, ko me videnje v spone kupčijskega zakona, vendar trepetam pred trpljenjem, ki me čaka. Igor moj nepozabni, upam, da znaš presoditi moje gorje. Ker vem, da rad veliko čitaš, sem prepričana, da so Ti prišli v roke romani, v katerih je popisano trpljenje nesrečnih žena. V njih najdeš tudi mene.

Vse se mi upira, da bi šla v tako nesrečo!

Po vsem, kar sem s Teboj doživela, mi postaja vedno jasneje, da se samo pokopljem, če vzamem Pintarja. Naravnost prodala se bom. Prodala s Tvojim otrokom v sebi. Oh, saj Ti še ne veš, da nisem več kakor poprej. Kar tako sem Ti zapisala. Upam, da ne boš prestrašen. Če je v Tebi vsaj trohica prave ljubezni do mene, potem Te mora veseliti, da bova imela v malem paglavčku večer spomin na lepo srečanje v mladosti. Ko sem se odločila, da se Ti vsa dam, sem mislila tudi na otroka, da bom imela v zakonu vsaj nekaj, česar se bom mogla zares okleniti, kar bo ob meni dan in noč, vsako uro, vsak čas.

Toda zaradi sebe in še bolj zaradi otroka, ki pride, občutim zmerom večji gnus do Te nenaravne zveze. Misel, da bo najinega otroka poljubljaj in pretepal tuj človek, me tira v naročje blaznosti. Misel, da bom morala z nekom, ki mi je delj kakor ne vem kdo, deliti mizo in posteljo, me tlači, da izgubljam zavest. Ne znam si predstavljati, da se to zares zgodi. Če sredi vse te groze pomislim na doživetje s Teboj, mi je še huje. Vsa kratka sreča mi je trpljenje podesetorila.

Med vsemi temi mukami sem se prikopala do novega sklepa!

V ta zločinski zakon ne pojdem! Rajši v smrt!

Prodajati se ne maram. Bolje, da me zagrnejo hladni valovi. Če ne morem s Teboj v srečno življenje, nočem s drugim v nesrečno. V Tvoje roke polagam svojo usodo.

Ti odločaj!

Zame sta samo dve poti! Prva me pelje k Tebi, da se osrečim, druga me vodi v smrt, da se odrešim. Daj, izberi mi eno od obeh!!

IGOR PRIJATELJU:

Ženske so res nerazumljive, zagonetne sfinge! Da bi jih vrag! Veliko ur sem zapravil z njimi, pa jih še ne poznam. Milena me samo preseneča. Vsak teden je kaj novega. Toda, kar se je zdej

zgodilo, tega še ni bilo z nobeno. Ne vem, ali bi se jezil ali smejal.

Pa brez besedičenja: ujel sem se!

Z lesnim trgovcem ni nič. Jarem je padel name. Gotovo sučuvstvuješ. Je bila pač svojevrstna smola. Zdaj so porezane peruti moje svobode. Nekaj poštenja je le še v meni, zato sem se odločil za zakon. Tudi to je treba poskusiti. Saj morda ni tako hudo. Kar bo v mojih močeh, bom storil, da pojde brez težav. Če je že zakon tu, naj bo tak, da ga bova lahko prenašala. To je nerodno, da sem premalo pripravljen zanj. Vse se je preneglo zavrtele. Počasi se bom že privadil.

Pomoči mi zdaj nobene več.

Tebe prosim, da prideš za pričo. Upam, da mi ustrežeš. Teh ceremonij bi se rad izognil, pa menda ne gre brez njih. Silno so mi odveč, a kaj hočem! Če je že vse drugo moralo priti, bom še to opravil. Saj boš Ti pomagal. Le na nekaj naj Te mimogrede opozorim: zadrži se, kakor je treba. Mislim zastran Milene.

Utegne Ti biti všeč. Prosim, vzdrži se kakšnih posebnih poskusov! Bil si mi prijatelj v mladostni razposajenosti, bodi mi še zdaj, ko so me objele resne stvari!

MILENA PRIJATELJICI:

Na svatbi sem Te zelo pogrešala. Bilo je prijetno, bolj kakor sem si predstavljala. Za dobro voljo je najbolj skrbel Igorjev prijatelj, ki je zlasti njega naravnost dvigal v sončno razpoloženje. S tem, da mi je vedril moža, je tudi mene zadovoljil.

V teh prvih tednih, ko Ti nisem pisala, sva urejala, kar je bilo narobe. Po takšni hitrici s poroko ostane zmerom veliko neurejenih stvari. Zato mi oprostite predolgi molk.

Z Igorjem sva srečna. Če pojde tako, ne bo treba misliti ne na ločitev in ne na hišnega prijatelja.

Moja igra je dobljena!

Veliko sem tvegala, toda ne zaman...

NOV TIP LETALA ZA NAVPIČNO DVIGANJE

Američan William Rahn iz New Yorka je zgradil letalo z vrtečimi se krili, ki se lahko navpično dviga in spušča. Aparat je opremljen z motorjem za 200 Ks in doseže v vodoravni smeri brzino 250 km na uro

MODERNA VEDA POZNA SKRIVNOSTI MATERIJE

NARAVA TRDNIH TELES

Plin je prizorišče neurejenega gibanja. V njem letijo delci snovi, molekuli, v vseh smereh sem in tja. Plin nima nobene lastne oblike. Izpolnjuje vsak prostor in vsako posodo in prevzema njeno obliko. Nobena smer ni plinu prednostna. Svetlobni žarek ga preleti prav tako lahko od zgoraj kakor od spodaj, od leve kakor od desne.

Pri zadostno nizki temperaturi in zadostno visokem tlaku se plin zgosti v tekočino. Tu vlada že večja urejenost. Vsak molekul je obdan od sosednih delcev v skoraj enakih razdaljah. Vendar pa ni noben molekul vezan na določen prostor, temveč se lahko prosto premika kakor n. pr. zrno graha v skledi, ki jo stresemo.

Z ohlavitvijo tekočin se stvorijo od določenih izhodiščnih točk kristali z ravnimi mejnimi ploskvami in značilno somerno obliko. Pri kristalu ni več brezpomembno, v kakšni smeri ga zadene svetlobni žarek. Neenake smeri povzročajo tudi neenake brzine svetlobnega razširjanja. Znanost imenuje to smerno odvisnost v lastnostih kristalov »anizotropijo«. Ta se ne nanaša samo na svetlobne žarke, temveč na vse mogoče lastnosti, kakor prožnost, trdnost itd. Tudi tedaj, če spremenimo šesterostranični steber kremenčevega kristala z obrusitvijo vogalov in robov v kroglo, ostane anizotropija nespremenjena. Oglata in robata oblika ni značilna posebnost kakšnega kristala, temveč njegova notranja zgradnja, prostorska uredba njegovih sestavnih delcev.

Kot najboljši pripomoček za razčlenitev notranje uredbe so se pokazali Röntgenovi žarki. Njih uporaba v to svrhu izvira od epohalnega eksperimenta Laueja, Friedricha in Knippeja leta 1912. Laue je postavil tri drzne hipoteze: da so kristali satovju podobna prostorska mreža z rednimi presledki gmotnih in praznih mest; da imajo Röntgenovi žarki valoven značaj; da je presledek med delci v kristalu približno enak valovni dolžini srednje trdih Röntgenovih žarkov. Če naj bi bile te domneve pravilne, tedaj bi moral snop

Röntgenovih žarkov po predretju kristala narisati na fotografsko ploščo karakteristično pegasto sliko (interferenčne pege). Pojav takšne slike je dokazal pravilnost teh domnev. S tem se je otvorilo plodovito, za znanost kakor za tehniko važno področje eksperimentalnega raziskovanja o strukturi kristalov. Velike zasluge je imel s takšnimi strukturnimi analizami curiški raziskovalec prof. Scherrer. Posebno njegova, z lipskim učencem prof. Debyejem izdelana metoda za raziskovanje najmanjših kristalnih drobcov in praškov je pomenila velik napredek za tehnično preiskavo materialov. Do danes je znanost raziskala že preko 1000 različnih kristalnih »mrež« (kakor se imenuje v strokovnem jeziku satovna struktura kristalov), in sicer s takšno natančnostjo, da moremo navesti lego vsakega gmotnega delca v kristalu in njegovo razdaljo od sosednega delca s točnostjo najmanj stotilijontinke milimetra. Kristalne mreže se dajo pokazati z nazornimi modeli iz žice in lesenih krogel. Zbirka takšnih modelov dokazuje najbolj očitno, kako obvladuje moderni človek že materijo v njenih skrivnostih, ki so že med zadnjimi skrivnostmi.

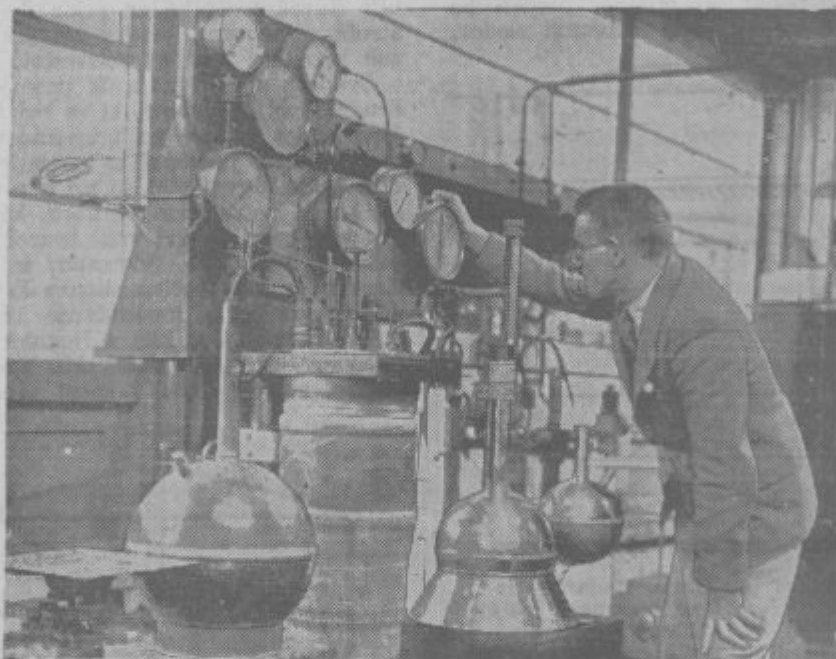
Poučno je primerjati kristalne mreže grafita in demanta. Obe rudnini sta kemično čisti ogljik, a vendarle so njiju lastnosti, kakor znano, tako različne, kolikor je sploh mogoče. Demant je kakor voda jasen, v mavričnih barvah bleščeči se, trd kristal, grafit se nam kaže kot mehka, siva, neprozorna gmota. Od kod ta razlika? Odgovor nam da pogled na kristalno mrežo obeh snovi. Demantna mreža kaže na vse strani enako sestavo, vsak atom s svojim električnim nabojem drži vse svoje sosedje tako rekoč v šahu. Grafit pa ima skladdnato mrežo, to se pravi: vezi med atomi so v določenih ravninah večje nego pravokotno nanje. Zaradi tega drsijo nekako te plasti druga na drugi in se morejo sprostiti kakor ribje luskinke, ki leže druga na drugi. Če potegnemo z grafitnim svinčnikom črto po papirju, ostanejo mikroskopsko majhne grafitne luskinke na listu.

In tako se dajo mnoge druge kristalne lastnosti izvajati in razumeti iz kristalnih mrež.

Kristalna fizika zanima danes inženjerja, konstrukterja, preiskovalca materialov in fabrikanta zato, ker so röntgenski posnetki pokazali, da so skoraj vse tehnično važne snovi, ki so videti nekristalne, v resnici »mikrokristalinske«, to se pravi, da sestojijo iz mikroskopsko majhnih kristalov. Vsaka na-

drugi in tako nastane dolg trak. Tako je tudi s krožnimi ploščicami, iz katerih sestoji žica samskega kristala. Čudno je tudi vedenje prevrtane palice samskega kristala. Če ga razvlečemo, bi po vseh izkušnjah pričakovali, da se bo raztrgal na kraju, kjer mu je prerež najmanjši, to je ob izvrtani luknji. A baš tu in v okolici te luknje je kristal najtrdnjši, a na mestih, kjer ni prevrtan, se pri vlečenju čedalje bolj oži in končno pre-

Delni pogled v notranjost enega najskrivnejših laboratorijev na svetu, ki so ga uredili v Cambridgeu nalašč za raziskovanja profesorja Kapice. Ta ruski učenjak namerava na svoj način razbijati atome, za kar so mu potrebni nešteti komplicirani aparati. V laboratoriju so tudi priprave za proizvodnjo vsakovrstnih plinov in najnižjih temperatur, ki se vobče dajo doseči.

važna kovinska žica, vsaka pločevina, celo vsako tekstilno vlakno je mikrokristalinsko.

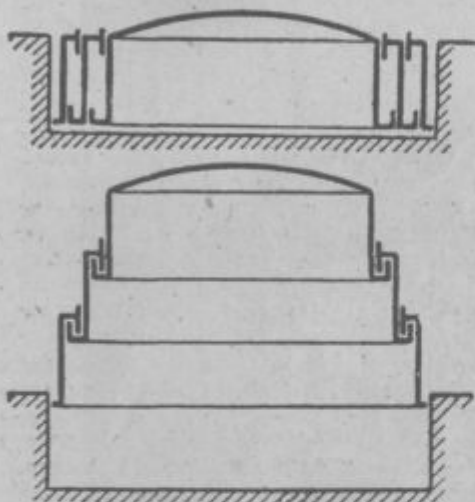
V zadnjih letih je uspelo »vzrediti« »samske« kovinske kristale prijemljivega obsega. Takšni kristali so zato zanimivi, ker se vedejo zmerom drugače, nego bi si človek mislil. Vlačna sila jim je n. pr. zelo majhna. Več milimetrov debele cínaste samske kristale je mogoče n. pr. raztegniti s konci prstov na večkratno dolžino izvirnega kristala. Spočetka krožni prerež postane ovalen, žica se spremeni v trak. To čudno vedenje si ponazorimo lahko s predstavo o šopu igralnih kvart, ki smo jih vrgli poševno na mizo. Karte drsijo druga na

trga. Za to uganko še nimamo prave razlage.

A iz vseh teh novih spoznanj in skrivnosti pridemo do naslednje kratke formule. Trda telesa so prav tako malo kakor plini in tekočine tvorbe, v katerih bi bila materija porazdeljena enakomerno. Trdo telo je kristal ali nakopičen je enakih ali neenakih kristalov. Kristal sam predstavlja prostorninsko mrežo, to je tvorbo iz pravilno razporejenih delcev materije, med katerimi so »prazni« prostori. Lastnosti kristala niso odvisne samo od njegove kemične sestave, temveč tudi od lastne kristalne mreže. Kemija postaja geometrija, snov pa oblika. O—n.

GAZOMETRI IN PLINSKE EKSPLOZIJE

Zrtve neunkirchenske katastrofe so pokopane. Tudi vsi spomini na strašno nesrečo še niso odstranjeni. Še se kadi iz razvalin rafinerije bencola, po okolici leže raztreseni kosi plašča raztrganega plinohrama med kamenjem in opeko razrušenih poslopij in industrijskih naprav. Še nekaj mesecev bo minulo, preden bo okolica očiščena vseh žalostnih sledov.

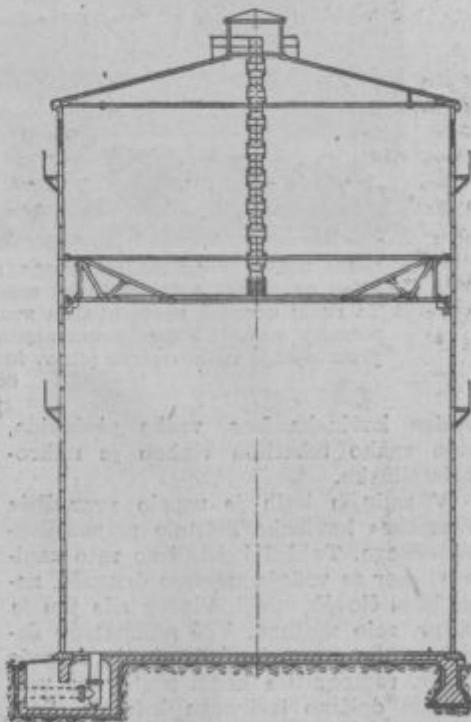
Teleskopni plinohram. Kadar se izprazni (zgoraj) se posamezni valji sesedejo v bazen, ko pa je poln (spodaj), se drug za drugim raztegnejo v vis

Tragični so grobovi žrtev tehnike, tiste tehnike, ki je dvignila civilizacijo do neslutene višine, ki pa na vsako ped časa iztirja svoj delež človeških življenj in gmotnih vrednosti. Tehnika pomeni krotenje in izkoriščanje prirodnih sil, ki pa so zelo odporne in nenehoma preže na vsako najmanjšo neprevidnost, da strgajo od človeških rok nadete jim spono. Izenada in od strani, od katere se najmanj pričakuje, udari katastrofa baš takrat, ko človek misli, da je njegovo delo doseglo vrhunec popolnosti. Iskanje vzrokov, ki diktirajo minljivost vseh človeških naprav, je dostikrat brezuspešno in se je pač treba sprijazniti z izkustvom, da je popolna zmaga človeka nad naravo samo drzen sen.

Neunkirchenska katastrofa je vznemirila tudi prebivalstvo drugih večjih mest po svetu, ki so preskrbljena s plinom. V večini civiliziranih dežel ima

skoraj vsako večje mesto in industrijski kraj svojo plinaro z neizogibnim plinohromom, ki torej pomeni večno nevarnost za prebivalstvo. Vprašanje gazometrov, ki so varni eksplozije je eden najbolj perečih problemov tehnike. Če ga hočemo prav razumeti in v zvezi s tem tudi prav presojeti, koliko utegne biti človek kriv, kadar pride do katastrofe, se moramo vsaj v glavnih potezah seznaniti tudi s proizvodnjo plina.

Svetilni plin nastaja iz premoga in drugih gorljivih snovi, ki se pri izključitvi zraka razžare na primerno visoko temperaturo. Postopek se imenuje suha destilacija. Sirovi plin, ki pri tem nastaja, pa ni neposredno poraben, ker ima razne primesi, v prvi vrsti bencol, ki se mora z izpiranjem odstraniti iz plina. Zaradi tega ima večina plinarn še stranske naprave za izkoriščanje bencola. Baš ta naprava je bila v Neunkirchenu usodna. Bencol je sicer zelo vnetljivo gorivo, vendar pa ne pomeni neposred-

Suhi plinohram moderne konstrukcije. V sredi je pomična plošča, pod njo je plin, nad njo pa zračen prostor, ki je po zgornjih stopnicah zmerom pristopen zaradi nadzorovanja

ne nevarnosti za eksplozijo naprav, v katerih se izloča. Ko se svetilni plin zadosti očisti, se odvaja v plinohram, iz katerega se potem napaja plinsko

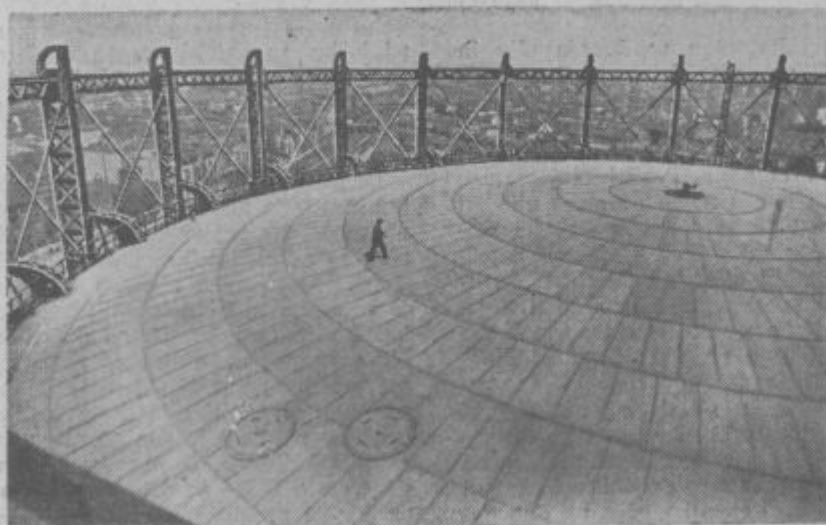

Kroglasti plinohram najmodernejše konstrukcije v Pragi

omrežje. Idealno bi bilo seveda, ako bi plinarne lahko izhajala brez plinohramov. V njih nabrana množina plina, ki znaša najmanj nekaj tisoč, včasih pa celo sto tisoč kubičnih metrov, pomeni zmerom veliko nevarnost. Brez gazometrov pa plinarne, žal, ne morejo ekonomično obratovati. Podnevi je potrošnja manjša kakor zvečer in za tiste ure mora biti pripravljena dovolj močna re-

zerva. Razen tega mora imeti plin v omrežju enakomeren pritisk, da lahko teče po ceveh k odjemalcem. Plinohram najidealnejše ustreza obema zahtevama.

Tehnika je doslej razvila dve obliki plinohrama, in sicer mokri tip (starejša konstrukcija) in moderni, suhi tip, po katerem se grade zlasti velike in največje edinice. Prvi je v bistvu iz železne pločevine skovan kotel, povezan v bazen vode. Kadar je plinohram prazen, sega spodnji rob skoraj do dna bazena in notranjščina kotla je domala vsa napolnjena z vodo. Ko pa se začne vanj spuščati plin, se kotel dviga, drseč pri tem na vodilnih kolescih, pritrjenih na vnanjem jeklenem ogrodju. Plinohram se nikoli ne napolni toliko, da bi se spodnji rob dvignil iznad vodne gladine, ker bi plin v tem primeru uhajal, temveč ga ostane najmanj 20 cm v vodi, tako da je od spodaj zmerom tesno zaprt. Kotel pritiska z lastno težo na plin pod seboj in ga pod tem pritiskom rine tudi v plinsko omrežje. Da pri velikih plinohramih ni treba graditi preglobokih vodnih bazenov, so konstruirali tako zvane teleskopske gazometre, ki sestojijo v bistvu iz dveh, drug v drugem vtaknjenih valjev brez dna. Notranji valj ima navzven upognjen rob, ki tvori krog in krog njega sklenjen žleb, ki se napolni z vodo. Pri vnanjem valju pa je rob upognjen navznoter in je potopljen v vodi, ki tvori na ta način neprodušen sklep med obema valjema. Včasih so plinohrame še obzidavali, zdaj

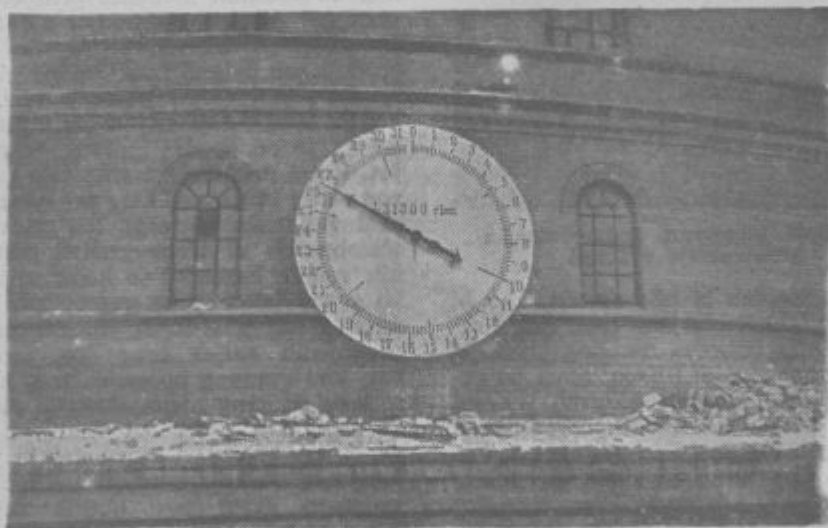

Orjaška kupola novega plinohrama v berlinskem predmestju Schöneberg

pa se to iz varnostnih razlogov opušta, ker bi bila pri morebitni eksploziji zaradi letečega kamenja in opeke nesreča še večja.

Mokri plinohrami so se prav dobro obnesli, a ker so pa zelo dragi, so iskala podjetja preprostejše konstrukcije. Zlasti naprava vodnih bazenov zahteva velike investicije, vrh tega pa se mora voda pozimi še segreti, da ne zmrzne, ker se v tem primeru gazometer ne bi mogel premikati. Zaradi teh nedostatkov so začeli graditi suhe plinohrame. To so trdno zgrajeni kotli, katerih višina se ne spreminja. V notranjščini ima vsak ploščo, nekakšen pomičen

statkov, ki se kažejo zaradi medsebojnega učinkovanja plina in katrana ter zaradi menjavanja temperature. V mrazu se katran zgosti, kar rado povzroči neprijetne motnje v obratovanju. Mimo tega je katran tudi nevaren zaradi vnetljivosti, kakor se je pokazalo prav očitno v Neunkirchenu, kjer se je vnel katran še pred eksplozijo plina. Iz tega se vidi, da je treba s suhimi plinohrami na vso moč previdno ravnati in da so manj varni nego starejši z vodno zatesnitvijo. Omeniti je treba slednjič še tako zvane kroglaste gazometre, ki vobče nimajo nikakih gibljivih delov, marveč se spravlja vanje plin pod me-

Števnica, ki kaže množino plina v gazometru

strop, pod katerega se dovaja plin in ki se pod njega pritiskom avtomatično pomakne do primerne višine. Med ploščo in zaključno kupolo gazometra ostane skoraj zmerom večji ali manjši prostor, v katerem ni plina. Poskrbeti je treba, da plin na noben način ne more uhajati semkaj, ker bi se drugače stvorila mešanica plina in zraka, ki je pri določenem razmerju silno eksplozivna. Zaradi tega je pomična plošča na robu skrbno zatesnjena z usnjem, ki ga posebne uteži pritiskajo na vnanji plašč plinohrama. Da je zatesnitev še boljša, ne-prestano curlja skozi špranje, ki bi utegnile še ostati, katran, ki ga črpajo na vrh, nekoliko stožčaste plošče, od koder teče sam na usnjeni rob, odtod pa po notranji strani plašča na dno gazometra, kjer se spet prestreza. Imajo pa tudi te vrste gazometri nekaj nedo-

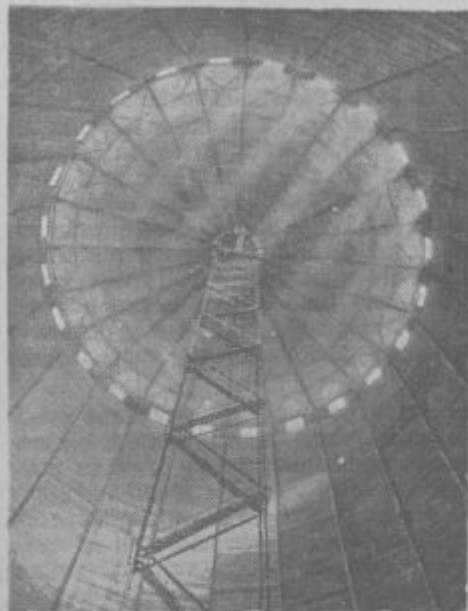
njajočim se pritiskom, za enakomerni tlak v plinskem omrežju pa skrbe reducirni ventili. Te vrste plinohrami pa se bodo zelo težko uveljavili, ker so jako dragi.

Najvažnejši problem pri gradnji plinohramov je kako preprečiti, da se plin ne pomeša z zrakom. Sam svetilni plin namreč ne eksplozira, temveč kvečjemu zgori. Eksploziven postane šele, če mu je primešan neki določen odstotek zraka. Da se to prepreči, so potrebne obširne varnostne naprave, v prvi vrsti merilni instrumenti, ki beležijo vsako spremembo pritiska in sestavo plina. V kratkih presledkih analizirajo plin, da se takoj dožene, če morda ne pronica vanj zrak. Plašč se seveda zmerom naj-skrbnejše pregleduje.

Plinohram lahko eksplozira, če se hkrati srečajo trije pogoji: najprvo mo-

ra biti plašč na kakšnem mestu poškodovan, da uhaja plin, ali da pronica zrak v notranjščino. Drugič se mora plin pomešati z zrakom v nekem določenem razmerju, in sicer tako, da je zra-

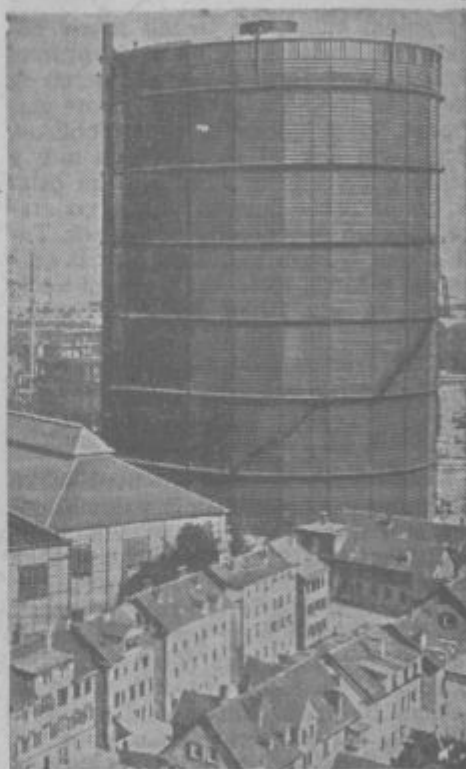
Notranjščina suhega plinohrama, fotografirana s pomične plošče. Stopnice, ki vodijo z vrha na ploščo, so zgibne in je tako mogoč dostop pri vsakem položaju plošče

ka osem do devetkrat toliko kakor plina. Zmes v večjem ali manjšem razmerju ni nevarna. Slednjič mora biti ustvarjena možnost, da se plin vneme. Potrebna je torej navzočnost ognja ali vsaj iskre. Če se ti trije pogoji srečajo na ugodnem kraju, potlej plinska mešanica eksplodira, pritisk v gazometru trenutno naraste na tisoče atmosfer in s strašno silo raztrga oklep.

Trije tako različni pogoji in do skrajnosti vestno izvršene varnostne naprave so vzrok, da so katastrofalne eksplozije razmeroma redke. Pred štirimi leti je eksplodiral eden izmed obzidanih plinohramov v Berlinu. Človeških žrtev tedaj k sreči ni bilo. 1927. sta se primerili dve silni eksploziji v Baltimoreu in Pittsburgu v Zedinjenih državah. Obakrat je bilo ubitih nad sto ljudi. Med večje štejeta tudi eksploziji v Poznanju in Hamburgu 1909. Neumkirchenska katastrofa je bila torej doslej najstrašnejša v Evropi. Vzroka eksplozije kakor običajno tudi v tem primeru ni bilo mo-

goče točno dognati, ker je vse, kar bi utegnilo služiti za dokazovanje ene ali druge podmene, uničeno. Dobre posledice sličnih eksplozij, če vobče lahko o njih govorimo spričo tolikih smrtnih žrtev, se bodo pokazale v tem, da se bodo plinohrami v bodoče še skrbnejše in še bolj precizno gradili, tako da se bo število eksplozij skrčilo na tisti usodni minimum, nasproti kateremu je človek brez moči.

a. j.

Plinohram suhega tipa v Stuttgartu, eden največjih in najmodernejših v Evropi

ZIVAL ALI RASTLINA?

Prirodoslovec A. Pascher poroča o silno zanimivem razvoju neke majcne alge (Perone), ki živi na lističih šotnega mahu. Po navadi se s pomočjo neke sluzaste izločnine prilepi na mahovne lističe in se hrani kakor vsaka druga normalna rastlina od neorganskih snovi. Nekatere njene sorodnice pa lažjo po lističih kakor živalce in jemljejo vase samo organske snovi. Pozneje pa se tudi odenejo v nekakšno kožico, ustalijo se in začno živeti popolnoma na rastlinski način. Ta opazovanja spet kažejo, da med živalstvom in rastlinstvom ni ostrih meja, temveč, da se obe kraljestvi stapljata pri korenini.

PRENAŠANJE ZVOKA PO STENAH

Kdor je imel kdaj priliko slišati v kakem rudniku tresk eksplozije pri razstreljevanju, ga gotovo nikoli ne bo pozabil. Tudi v veliki oddaljenosti od kraja eksplozije se sliši najprvo izredno oster pok, ki mu šele čez nekaj trenutkov sledi bolj ali manj glasno zamolklo bobnenje. To bobnenje pride človeku na uho po običajni poti; po zraku. In ker se zračni valovi ob stenah rovov neštetokrat lomijo in odbijajo, se prvotni ostri pok raztrga v neenakomerno in delj časa trajajoče grmenje, kakor glas groma, ki se odbija in lovi v oblakih. Prvi ostri pok, ki se sliši in ki tudi v veliki oddaljenosti skoraj nič ne oslabi, pa ne pride človeku na uho po zraku, marveč neposredno po hribini. Tudi v tem trdnem materialu sproži eksplozija nihanje, ki se širi s precej večjo brzino na vse strani. Kakor pri valovanju zraka se tudi tu širi nihanje najmanjših tvornih delcev v smeri zvoka. Delci nihajo v tem primeru v smeri širjenja valov, zvok se širi v tako zvanih vzdolžnih ali longitudinalnih valovih.

V tekočinah in plinih se zvok lahko širi samo v longitudinalnih valovih, dočim je v trdnih telesih, n. pr. v kamernah dokaj bolj svoboden. Tu so razen vzdolžnih valov mogoči tudi prečni ali transverzalni valovi ter celo vrtninčasti valovi. Kako nihajo gnotni delci, je odvisno edino od tega, kako prijemljejo sile, ki nihanje povzročajo. V vsakdanjem življenju je prečno nihanje celo važnejše od drugega. Tako se n. pr. prenaša zvok godalnih instrumentov na okolišni zrak posredno z nihanjem dna in pokrova instrumenta, katerih tresljaje vzbujajo nihanje strun. Človeku se zdi vse to kar samo po sebi umevno, v resnici je pa naravnost čudovit pojav, zakaj sile nihajočih strun, ki se prenašajo po končičku na ogrodje instrumenta, so tako neznanstvo majhne, da dosežejo neki slíben učinek samo zaradi tega, ker učinkujejo v strogem resonančnem ritmu lesnih vlakenc po več stokrat na sekundo.

Učinek takih majhnih toda ritmično sledečih si sil se da ponazoriti na mnogo načinov. Znani so klasični poskusi Chladnija, ki je raziskoval zvočno nihanje plošč na ta način, da je vsul nanje drobnega peska, potem pa je ne-

kajkrat potegnil ob ploščo z violinskim lokom. Pesek na nihajoči plošči se je uredil v značilne »Chladnijeve črte«, ki kažejo nihajoče in mirujoče dele površine. Še lepše se dajo narediti ti poskusi, če se plošča ne vzbuja z lokom, marveč z ostro piščalko, ker odpadejo na ta način vsi zunanji mehanični vplivi in se trese plošča strogo v lastnem nihanju. Vsaka plošča, ki se na ta način pripravi do zvenenja, ima neki čisto svojski glas, neko določno višino zvoka, ki je odvisen samo od njenih dimenzij in od fizikalnih lastnosti materiala, iz katerega je narejena. Plošče imajo lahko celo tako visoko lastno nihanje, da se niti ne sliši več, ker gre število tresljajev preko dojemljivosti našega sluha.

Kakšen pomen imajo navedena zvočna raziskovanja, nam postane takoj jasno, če pomislimo, da so prav za prav tudi vse hiše, vsa naša stanovanja, ker jih tvorijo stene, same kombinacije plošč, ob katere neprestano in od vseh strani zadevajo zvočni valovi. Na dlani je sodba, da se morajo tudi tu dogajati vsi opisani pojavi nihanja in prenašanja zvokov samo v neprimerno bolj zapletenih in mnogovrstnih učinkih. Zvočni, ki zadevajo ob stene naših stanovanj, niso posamezni, enostavni in enakomerni, marveč nepregledna mešanica vseh mogočih zvočnih valovanj, ki nastajajo v okolici, neenakomerni ropoti in šumi, ki smo jim nenehoma izpostavljeni. Nihanje sten se ne da spregledati po preprostih »Chladnjevih likih«, ker velike in masivne stene prvič nimajo tako izrazitega lastnega nihanja kakor plošče, ki se preskušajo v laboratorijih, drugič pa tudi ne morejo delati tako močnih nihajev, ki bi se lahko dokazali na poprej omenjeni način s peskom ali po kaki drugi mehanični metodi.

S pomočjo modernih znanstvenih instrumentov in pripomočkov pa se je zdaj le posrečilo nazorno pokazati, da stene poslopij res nihajo in da se s tem nihanjem prenašajo glasovi iz enega prostora v drugega, od ene hiše do sosedne. Dr. E. Meyer z instituta Heinricha Hertza za raziskovanje nihanja v Berlinu, ki se je zadnji čas mnogo bavil s temi pojavi, je dognal, da je jakost nihanja odvisna razen od gradbe-

nega materiala še od debeline stene in zlasti od jakosti in dolžine zvočnih valov, ki jo zadevajo. Povprečno pa ne znaša velikosti amplitude nihajočih sten več ko stotinkonjanko milimetra. Pri lesenih in steklenih stenah je dokaj večja kakor pri zidanih in pri betonskih, na primer spet večja kakor pri opečnih zidovih. V vsakem primeru pa se lahko primerja stena velikanski membrani zvočnika, ki dela pod pritiskom vnanjih zvočnih valov sicer prav majhne tresljaje, a zaradi svoje velikosti prenaša v notranjščino prostora vendar le do-

volj zvočne energije, da jo dojemajo občutljivo človeško uho.

V današnjem šumnem času so raziskovanja o provodnosti posameznih vrst gradbenega materiala za zvok neizmernega pomena. Naši živci so venomer izpostavljeni dražljajem, ki jih sicer počasi toda neizprosno ugonabljaajo. Zunaj, na ulici in pri delu se jim čisto ni moči izogniti, zato si pa tehnika tem bolj prizadeva, kako preskrbeti človeku vsaj doma, med štirimi stenami nekaj uric tihega miru.

Po razpravi dr. H. Krönckeja — jn.

Ruha — prapor Društva narodov

DR. STOJAN LASIČ

Za poljsko litavskih borb glede medsebojnih mej l. 1920 je prišla komisija Društva narodov na sporno ozemlje ter odredila nevtralen pas med obema državama, kjer je dalje časa stal njen vlak, založen s konzervami in vinom. Ali po malem so se veliki gospodje naveličali enolične hrane, zato so se jeli ozirati po priboljšku. Pri tem so jim šli na roko poljski častniki in šoferji, dodeljeni mednarodni komisiji. Očividec, beograjski odvjetnik, pripoveduje o tem v knjigi »Sans malice« (83—85) naslednjo zgodbo:

Ziveža so iskali po vaseh nevtralnega pasa. Tam so dobili velike hlebe domačega kruha, jajca, piščance in celo oddojke. Da so laglje prenašali nakupljene stvari, so jemali s seboj ruho Mednarodne družbe spalnih vagonov. Te ruhe so bile zaznamovane z začetnicama WL (wagons-lits) v velikih rdečih črkah, ki so imele previdnostno vlogo ob tej priliki:

Da bi našla nov vir za prehrano, sta naša poljska častnika v družbi vozača, ki je nosil običajno ruho, neki dan krenila dalje nego po navadi v nobenostranskem pasu. Ker je bil dohod v ta pas zabranjen vsakemu oborožencu, se Poljaki niso bali nobene nevarnosti. A niso imeli prav. Nenačrta so trčili na skupino litavskih dobrovoljcev. Ker niso mogli iskati rešitve na begu, so naglo planili v strugo potoka, čigar pobočje jih je, vsaj za prvi trenutek, ščitilo strelcev, ki so jih Litavci jeli prožiti za njimi. Meneč, da imajo opravka s poljskimi četniki, so se tudi Litavci postavili na varno za drevje. Iz tega zavetja so prežali na sovražnika in zdaj pa zdaj ustrelili.

Položaj Poljakov je bil obupen. Litavci bodo naposled opazili, da imajo pred seboj le malo osamljenih in neoboroženih mož, in se bodo zakadili nanje. Nihče ne bo verjel, da pripadajo komisiji Društva narodov. Vendar sila kola lomi, sila modri. Enemu od častnikov je šinilo na um, da bi s prtom dokazal, kdo so.

Na palico je častnik pritrdil ruho in jo dvignil nad pobočje.

»Se vdaste?« je vprašal neki glas po poljsko.

»Najprej se želimo pogovoriti«, je odvrnil poljski častnik. »Mi pripadamo komisiji Društva narodov, ki stoji njen vlak nekaj kilometrov od tod.«

»Vemo, da je komisija v nevtralnem pasu. Ali jako neumni bi bili, ko bi verjeli, da pripadate njej. Halo, vdaajte se, potem bomo že videli.«

»Samo poglej mojo zastavo, pa se boš prepričal, da govorim po pravici.«

»Katero zastavo? Belo cunjjo, ki jo kažeš?«

»To ni cunjja, to je prapor Društva narodov. Društvo narodov je za mir, pravičnost, nedolžnost in za vse čednosti. Barva njegovega prapora je potemtakem bela. Ali moreš razbrati obe pismenki, uvezeni v prapor?«

»Lahko, precej veliki sta. To je W in L.«

»No, to je monogram ali znak Društva narodov. W v njem pomeni Wilno, L pa Litwo. »Wilno Litwie« (Vilna Litvi) je geslo Društva narodov, ki je odločeno, da vrne Vilno Litvi.«

Zaslišalo se je pohvalno mrmranje.

Po kratkem posvetovanju s tovariši je besednik na novo nagovoril Poljake:

»Med nami je mož, ki si je od blizu ogledal komisijski vlak. Ako ste vi tisti častniki, vas bo brez težave spoznal. Torej pokazite se!«

Poljaki so vstali in se približali Litavcem, ki so bili obesili puške preko rame, da bi pokazali svojo miroljubnost.

»Verjamemo vame«, je rekel Poljakom načelnik čete, tudi ne dvomimo, da je bandero, ki ga nosite, Društva narodov. Sicer pa se ne bi bili tako brž pokazali, če ne bi bili to, kar pravite. Zdaj pa kar najhitreje nazaj k vlakcu. Nevarno se je sprehajati po nevtralnem pasu v poljski uniformi, celo pod zastavo Društva narodov. Lahko bi bili naleteli na oddelek prostovoljcev, ki ima manj soli v glavi ko moje

IZ FRANCOŠČINE A. D.

ŽIVLJENJE IN SMRT V SING SINGU

(LEWIS E. LAWES)

ENAJSTO POGLAVJE

Najdrznejši, najkrutejši, najzvi-
tejši in najbolj propadli zlo-
činci, »brez najmanjše trohice
vesti in čuta«, tako se govori o
morilcih, roparjih in vlomilcih New
Yorka in njegove okolice, odkoder do-
biva Sing Sing večino svojih kaznjen-
cev.

Koliko so te trditve resnične, bi se-
veda ne znal točno povedati, mislim pa,
da se ne varam, če rečem, da niso jet-
niki v Sing Singu nič boljši in nič slab-
ši od onih v katerikoli jetnišnici na sve-
tu.

Odkar sem postal upravnik jetnišni-
ce, 1. januarja 1920 sem imel posla s
preko 10.000 takimi »udobnimi«
ljudmi. Poklicni morilec se v večini primerov
izkaže kot mehkočuten človek, smeli ro-
par se pokaže boječ in tat pošten.

Zakon nalaga upravniku, da mora ži-
veti v kaznišniškem poslopju, statut jet-
nišnice pa določa, da si sme jemati svo-
jo služinčad samo iz jetniškega zbora.
Tako sem imel kuharja, ki je bil obso-
jen zato, ker je nekoga zastrupil, in bril
me je jetnik, ki je prišel v Sing Sing,
ker je nekomu prerezal vrat.

Mojo najmlajšo hčer, ki je stara zdaj
sedem let, je prevažal v majhnem
vpreženem vozičku s poniji možakar,
obsojen na 25 let ječe, ker je kradel
otroke, in moji gostje često izročajo
svoje dragocenosti v varstvo ljudem,
ki so bili obsojeni zaradi sleparije, tat-
vine ali poneverbe. Moja družina se iz-
prehaja po jetniškem dvorišču med te-
mi ljudmi varnejše in brezskrbnejše,
kot bi se v katerikoli ulici vlemesta.
Tudi nisem nosil nikdar samokresa ali
pokserja s seboj.

Lansko poletje mi je jetniški živino-
zdravnik priporočil, naj ubijem kravo
iz našega hleva, ki smo jo rabili za mle-
ko. Postala je prestara, da bi nam še
nadalje lahko koristila.

Izdal sem nalog v smislu živinozdrav-
nikovega predloga. Zadevo sem že po-
zabil, dokler ni prišel k meni Italijan,
ki je bil obsojen zaradi umora na do-
smrtno ječo ter me s solzami v očeh
prosil, naj prizanesem živali, ker mu je,
kakor je rekel, »dober prijatelj«.

Nisem imel srca, da bi mu odbil pro-
šnjo in mož je svoje delo kljub večje-
mu poslu, ki mu ga je dala stara krava,
opraviljal z veliko požrtvovalnostjo in
veliko vnemo.

Stražnik nadzira jetnika, ki predvaja
kinematografsko predstavo

Neki drugi jetnik, ki je umoril tri
ljudi, je imel majhnega rjavega psička,
kateremu je prvo kolo kaznišniškega to-
vornega avtomobila strilo nogo. V naj-
večji opasnosti za lastno življenje se je
mož vrgel pod avto in potegnil psa iz-
pod voza, preden ga je lahko zagrabilo
še zadnje kolo. Jokaje je nato prosil
svoje jetniške tovariše, naj mu poma-
gajo lečiti psička. Skupaj so potem po-
ložili majhno polence ob ranjenčevo no-
go ter jo povezali in — pes je ozdravel.

V kaznišniškem kokošnjaku pridelava-
mo na stotine kokoši letno. Nekemu jet-
niku pa, ki je do nedavna oskrboval naš
kokošnjak, je delala izgubljena noga
enega petelinčka velike skrbni. Izdelal si
je leseno nogo, ki jo je tako umetno pri-
trdil na invalidovo nogo, da je petelin-
ček lepo rasel in postal velik petelin.
Pri tem je pa naš jetnik moral nepre-
stano izmenjavati lesene noge, čim je
žival za posamezno bergljo preveč odr-
rasla.

DALJE

(COPYRIGHT BY KING FEATURES SYNDICATE)
(PONATIS TUDI V IZVLECKU NI DOVOLJEN)

O ZAČETKIH PAPIRJA NA KITAJSKEM IN O NJEGOVI POTI V EVROPO

Slavni švedski raziskovalec Sven Hedin je odkril na svojem znanstvenem potovanju 1900. staro, napol porušeno mesto Loulan, ki je moralo biti nekaka obmejna postojanka trgovine s svilo na poti iz Kitajske preko Sirije v Rim.

Tu je našel mnogo rokopisov, pisanih na papir in les in ko se je posrečilo lipakemu profesorju A. Couradyju razbrati in raztolmačiti kitajske črke, tedaj je dobil svet pravi vpogled v visoko razvito kulturo Kitajske v 2. in 3. stoletju po našem štetju. Tudi civilna in vojaška uprava je bila vsestransko brezhibna, to je moralo biti pač le tedaj mogoče, če je bilo dovolj sredstev na razpologo, kot n. pr. papir. Že pod ministrom Tsajjunom nekako 105 po našem štetju so morali poznati papir.

Kakor so ugotovili strokovnjaki, sestoji ta papirnata gmota iz vlakenj konoplje, bombaževine in tudi nekaj primesi iz cunj. Bombaževino so uvažali vsekako iz Indije, kar dokazuje tudi razna korespondenca. Kaj čudno torej, da naletimo v teh pisanih preostankih na prav birokratsko izdelane formulacije in filistrsko pisane akte. Torej papirja so že imeli dovolj v puščavah vzhodnega Turkeстана in prav tu je morala blesteti nekoč bogata kitajska kultura.

1877. so odkopali iz peska pri El Faijumu v srednjem Egiptu okoli 3000 let star arhiv neke pokrajinske oblasti, ki sega do leta 1400. pred našim štetjem, vsebuje zapiske najmanj sto generacij in predstavlja istočasno dragocen album vseh mogočih vrst papirja. Arabci so zvedeli tajnost o izdelovanju papirja 751. po kitajskih izdelovalcih papirja samih. Stari papyrus, sredstvo, katerega so se Egipčani v prejšnjih časih posluževali, je kaj kmalu izginil in Arabci so izpopolnili posebno izdelovanje papirja iz cunj do one višine, ki jo najdemo že v poznem srednjem veku.

Prva državna tvornica papirja je bila ustanovljena 795. v Bagdadu, 900. so začeli izdelovati papir v Egiptu, 1150. pa že v južni Španiji. Torej so ga razširili Arabci preko vseh svojih meja in kaj čuda, če je njih duševno in gospodarsko življenje imelo stoletja tako ogromen vpliv na evropski kulturni razvoj, saj je vsa tedanja arabska življenjska sila prišla do izraza po papirju. Najprej so začeli uporabljati papir v Španiji in na Siciliji, kjer so se naselili Arabci v osmem oz. desetem stoletju. V 12. stoletju pa so ga uporabljali že po vsej srednji Evropi.

V zapadni Evropi so od drugega stoletja pred našim štetjem rabili pergament, ki so ga izdelovali iz živalske kože za pisanje zakonov, kakor tudi za vse količkej važne dokumente. Pergament so v te svrhe uporabljali tako stari Rimljani, kakor tudi poznejše Germani, dočim je služil papir, čigar minljivost je bila dobro poznana, več stoletij le pri manjvažnih ali časovno omeje-

nih trgovskih zadevah ter vsakdanjih poslih.

Imbreviatura G. Scribe, notarja iz Genove (L. 1154.) je najstarejši dokument iz papirja, ki so ga našli v Evropi, poslanice cesarja Friderika II. (1228—1230) so pa najstarejši nemški papirnati dokumenti sploh. Oba papirja sta si precej silična po sestavi, pri mikroskopični preiskavi so našli delce cunj, platnenih vlakenc, pa tudi nekaj svile. Ta sestava se torej precej ujema z različnimi orientalskimi vrstami, ki pa vsebujejo le bombaževino.

Papir je dobival boljšo kakovost in dobre lastnosti pergamenta in ko so začeli uporabljati platneno tkivo za izdelovanje papirja, tedaj se je borba med obema že nagibala v korist papirja. Šele nekako v 14. stoletju, ko so spoznali barhant, ki sestoji iz platnena in bombaževinastega tkiva, so splošno po Evropi uporabljali papir, čigar cena in kakovost je bila odvisna od razmerja surovin v sestavi barhanta.

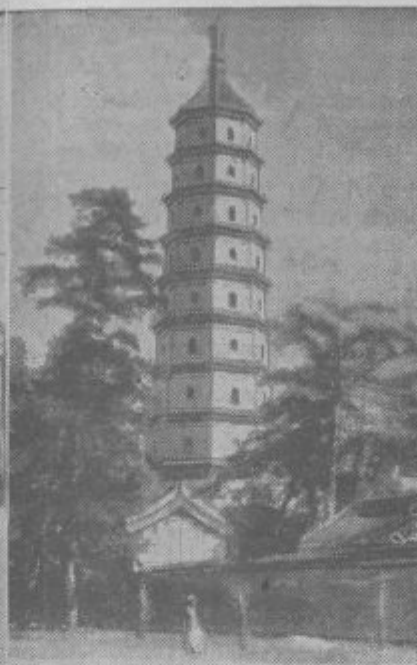
Najbolj je uspevalo izdelovanje papirja v gornji in srednji Italiji in tedaj je bila Evropa sploh preplavljena z italijanskimi izdelki, ki so uspešno konkurirali z orientalskim papirjem. V začetku 14. stoletja se je razvilo izdelovanje papirja v Franciji in se konec stoletja razmahnilo tudi v Nemčiji ter po ostali Evropi. L. Š.

Freytag: PELIKAN

Zgoraj levo: Postajališče pred piramido. Romantika puščave bo kmalu le še pravijica. Električne železnice prebujajo piramide iz njih tisočletnega spanja. Slika kaže novo tramvajsko progo iz Kaira v Gizeh. — Spodaj, levo: Postrežba na smučeh. V modernih zimskosportnih hotelih morajo biti tudi natakarji in natakarice spretni smučarji. — Desno spodaj: Prometni avto v Sahari. Med Alžirrom in oazami vozi moderen avtobus, ki pa mu morajo potniki dostikrat pomagati na vožnji po pesku.

Zgoraj v sredi: Porcelanski stolp v Jeholu, kamor prodirajo Japonci. — Zgoraj desno: Holandska mladina na drsališču v bližini Amsterdama.

STOTAK

RICHARD CONNELL — PREV. FRANCE MAGAJNA

Stotak št. XC 999.877 je mirno čakal usode. V temnem in toplem predalu najlepše newyorške banke — Akropolis v natančnem marmornatem posnetku — je ležal svež, lep in brezmadežen novodošlec iz zvezne novčarne. Na njegovi oranžno rumeni strani je razprostiral krila ameriški orel, na nasprotni je pa bila vtisnjena slika otožnega gospoda z imenom Benton. Nekoliko niže je zakladnica Zedinjenih držav obljubljala, da bo izročitelju tega bankovca izplačala sto dolarjev v zlatu.

Gospod Teodor Kramer je lepega decemberskega jutra izstopil iz svoje apartamentne hiše in se napotil proti Devet in trideseti ulici, kjer so bili njegovi uradi. Pisarnica, v kateri je uradoval, je bila prostorna soba, katere eleganco so večali pristni Fragonardi, dalje gobelinska preproga, na kateri so rumeni možički s sulicami prebadali zelene jelene, potem popolna viteška oprema v kotu in končno velika pisalna miza iz masivne hrastovine — flemski slog iz petnajstega stoletja —, pri kateri je gospod Kramer navadno sedel.

Ker je bil čital nekje, da se na pisalnih mizah resnično velikih mož najde samo pivnik in v ozki stekleni vazli cvet vrtnice, je gospod Kramer odločil, da na njegovi mizi ne sme biti niti pivnika, pač pa vaza z velikim šopom najlepših belih rož, ki mu jih je tajnica morala premenjavati vsako jutro. Gospod Kramer je bil namreč velik celo med velikani. Nič manj ko dva in dvajset milijonov dolarjev bo zapustil, ko bo umrl.

Telesno je bil visok, širokopleč možakar z malce osivelimi lasmi. Obraz mu je bil poln, ogorjen, odločnih ustnic in krepke, čvrste brade.

To jutro je nosil rjav klobuk (20 dolarjev), plašč iz naravne kameline dlake (185 dolarjev) in novo v Londonu narajeno obleko iz orehove rjavega blaga; v žepu je nosil drobceno uro iz platina, na verižici iz enake kovine je bingljjal mal prižigalnik za smotke (vse skupaj 785 dolarjev) in malo čekovno knjižico. V denarnici iz beneškega usnja (28 dolarjev) je bilo deset posetnic, avtomobilsko dovoljenje newyorske države, izrezek iz časopisa, v katerem ga nekdo imenuje »finančnika Midasovega kova«, devet

vstopnic, s katerimi si je odpiral vrata devetih različnih lokalov, kjer so se prepovedane pijače še točile, dvoje ključev, dva bankovca po dvajset dolarjev, trije po pet in dv. po en dolar.

Ko se je gospod Kramer približal najlepši banki, se mu je obraz zasvetil v zadovoljstvu. Stopil je v visoko obokano

svetišče zlatega boga, napisal na oniksovi mizi ček ter ga predložil uradniku za okencem, nad katerim je visela tablica z napisom »Izplačila.«

Resen mladenič je pogledal skozi mrežico in dejal: »Dobro jutro, gospod Kramer! V kakšni obliki želite to vsoto, prosim?«

»Dobro jutro,« je rekel gospod Kramer. »Prosim v stotakih.«

Blagajničar si je ovlažil palec na gobi, ki se je močila v porcelanasti skodelici, in odšel pet popolnoma novih in deviških bankovcev. Poslednji med njimi je nosil številko XC 999.877.

»Mrzlo je danes, ne-li?«

»Da,« je soglašal gospod Kramer. »Precej mrzlo je.«

Zvil je bankovce v cevast zvitek in jih potisnil v notranji žep suknje. Obrnil se je in odšel proti svojim uradam. Ko je dospel tja, je kazala ura deset minut pred deseto.

Ob desetih petnajst je vstopil v Kramerjevo pisarnico prožen in stasit gospod Jack R. Ransome. Gospod Kramer je planil kvišku in pozdravil gospoda Ransoma kakor najdražjega prijatelja.

Gospod Ransome je bil skromen milijonar — kvečjemu dva ali tri milijone bo zapustil svojim dedičem.

»Veseli me, Jaka, da si me posetil,« je dejal gospod Kramer. »Kako ti gre kaj golf?«

»Pretekli teden se mi je v Palm Beachu posrečilo doseči poslednjo jamico z osem in osemdesetimi udarci.«

»No, no, —! Imenitno si se izkazal. Meni se ne posreči, da bi pognal kroglo do cilja z manj ko sto udarci.«

Gospodu Ransomu je hvala ugajala.

»Z vajo sem se izboljšal,« je dejal.

»Saj se vadim tudi jaz, pa mi le ne gre. Pol ure potratim s tem vsak dan.«

»Kje?«

»Kar tukajle v sobi na preprogi. Mesto jamice mi služi zvrnjen kozarec.«

»Prinesi palice,« je predlagal gospod Ransome. »Nemara ti dam kak dober svet.«

Gospod Kramer je privlekel iz omare potrebne palice, kroglo in kozarec. Tedaj so se odprla vrata in vsč. lla je tajnica.

»Gospodje Fordyce, Bentley in Lavigne so v predsobi, gospod Kramer, Radaj bi z vami govorili,« je naznanila.

»Povejte jim, da ne utegnem.«

»Stavim, da bom v petih primerih štirikrat pognal kroglo v kozarec,« je dejal Ransome.

»Stavim, da je ne boš.«

»Kaj s' viš?«

»Stotak.«

»Velja.«

Po dolgem nihanju s palico je končno sunil kroglo. Prvič je zgrešila kozarec,

drugič, tretjič, četrtrič in petič se je pa zakotalila naravnost vanj.

Smehljaje se je gospod Kramer segel v žep, odvil bankovec od ostalih ter ga pomolil gospodu Ransomu. Bil je to oni, ki je nosil številko XC 999.877. Gospod Ransome ga je vteknil v listnico.

»Je li kaj novega?«

»Novo družbo snujem: Krayko Radio Co.,« je naznanil gospod Kramer.

»Bo kaj prida?«

»Izborna v vsakem oziru. Robert Gridley je pravkar kupil za sto tisoč dolarjev delnic. George Southgate jih hoče imeti za petdeset tisoč.«

»Vpiši tudi men: za pet in dvajset tisoč,« je naročil gospod Ransome. »Kjer si ti, je vsele, biček.«

Gospod Kramer se je skromno smehljajal. »Pokaži mi še enkrat, kako držiš palico.«

»Tako-le, glej!« je učil gospod Ransome.

Tajnica se je zopet prikazala. »Gospod Fordyce pravi, da je zadeva, zaradi katere bi rad govoril z vami, nujna in silno važna. Tudi ostali...«

»Povejte jim, da jim bom na razpolago po obedu,« je rekel gospod Kramer.

•

Gospod Ransome je udobno dremal. Njegova gospa se je napravljala, da odide v mesto. Bila je stasita plavalaska, ki je svoj čas razdelila med »bridgeem,« masažo in ogledovanjem blaga v izložbah.

»Kupovat grem, slišiš,« je naznanila.

Gospod Ransome je dremal naprej.

»Kupovat grem, pravim, in potrebujem denarja.«

Gospod Ransome se ni predramil.

»Denarja — mi — daj!« je zavpila zdaj gospa Ransome.

Gospod Ransome je odprl eno oko. »V žepu,« je zamomljal in spet zamižal.

Gospa Ransome je potegnila listnico iz moževe suknje in pobrala iz nje ves denar, kar ga je bilo. Med drugimi je bil tudi stotak številke XC 999.877.

Polagoma je stopala po Peti ulici in gledala izložbe. Dolgočasila se je, ker ni našla ničesar, česar bi že ne imela.

Na vogalu Sedem in štiridesete ceste je zagledala obraz, ki se ji je bil zdel znan. Pripadal je vitkemu, mršavemu in mrkemu možu, ki se je trudil, da bi se kazal gentlemana, dasi je še zmerom nosil poletno obleko, ki ni bila videti nova. V ostrem vetru je nekoliko drhtel. Ko jo je ugledal je dvignil klobuk.

»Dober dan, gospa Ransome!« je pozdravil.

»Dober dan, gospod... gospod... er... major Dale,« je odzdravila. Potem: »Oh, kako lepega psička imate.«

Gospod Dale je vodil na vrvič malega pinča.

»To je moj najboljši prijatelj,« je povedal.

»Tudi jaz imam rada pse.«

»So pač edini od vseh bitij, ki ostanejo človeku zvesti v sreči in nesreči.«

»Prav ljubka živalca je,« je rekla gospa Ransome in božala pinča. Pri tem so

ji oči obstale na oguljenih in obrabljenih majorjevih čevljih. »Takega psička sem zmerom želela imeti. Ali bi mi ga ne hoteli roditi, gospod major?«

»Obžalujem, gospa, a ni na prodaj,« je odvrnil major.

»Oh, škoda. Tako lep je! Pri meni bi imel prijeten dom.«

»Žal mi je. Ko bi Mikca ne imel tako rad.«

Gospa Ransome je ogledavala psička in mislila pri tem na majorjevo, ponošeno obleko. »Slišite, kar ločiti se ne morem od njega. Sto dolarjev vam dam zanj.«

Major Dale ni takoj odgovoril. Poteze na obrazu so mu postale kamenite. Ko je potem spregovoril, mu je bil glas hrupav. »Naj bo, gospa Ransome. Imejte ga.«

Gospa Ransome je odprla torbico iz kačje kože in potegnila iz nje bankovec številke XC 999.877, ki so ga majorjevi prsti v naslednjem trenutku krčevito zmečkali. Izročil ji je vrvič. Še enkrat je s kratkimi skoraj divjimi udarci potrpljal psička. »Zbogom, moj Mikec! Priden bodi!« je zamrmral. Proti njej pa: »Bodite mu dobri, gospa!« Obrnil se je in odšel hitrih korakov, ne da bi se ozrl nazaj.

DALJE

ILLUSTRIRAL FRAN SKODLAR

KOZOLEC, ZNAK SLOVENIJE

Pod naslovom »Le kozolets, signe particulier de la Slovénie«, je izšel v 6. letošnji številki v Pragi v francoskem jeziku izhajajoče revije »L'Europe Centrale« zelo zanimiv članek, ki se glasi takole:

»G. Paul Morand, slavni sodobni francoski pisatelj, piše o svojem potovanju po Jugoslaviji, da je po hrvatskih nižinah videl samo plehkost in vsakdanjost, površno vzdrževane pašnike in brezkončna krdela gosi in ravnodušnih svinj. Znanemu potovalcu se je pa na slovenskem ozemlju manj mudilo, in imel je priložnost, da si tu zabeleži enega najzanimivejših znakov kmečke civilizacije te pokrajine, kozolec, neke vrste sušilnico ali shrambo za krmno (espèce de séchoir, ou de grenier à fourrages), ki daje poljem ob cestah poseben čar in je nezmotljiv znak za slovensko deželo, prav tako kakor so petrolejski stolpi znak Teksasa ali pa svilooprejnice znak rhonskih nižin.

Podobne vrste priprav nahajamo v nekaterih švicarskih kantonih, in celo na Kitajskem in Japonskem. Slovenski kozolec pa je mnogovrstnejši kot so vsi drugi, in navdušil je etnografa g. Melika, da je napisal znanstveno razpravo, v kateri nam

prikaže lepo število kozolcev, ki jih deli v tri glavne skupine: prvo tvorijo enostavni kozolci, sestojeci iz ene same vrste tramov. Pokriti so s slamo ali lesenimi skodlji ter so včasih ob straneh podprti. Drugo skupino tvorijo dvojni kozolci, ki ju krije ista streha, vneseni prostor pa služi kot vozarna. Takšen kozolec včasih izpopolnjuje enostavna ali dvojna kašča, ki jo krasil balkon iz preluknjanega lesa ali z linami, tako da takšna stavba od daleč izgleda kot podeželska hišica. V vinorodnih krajih pa, kjer je Bakhus premagal Cerero, se je kozolec ohranil v manjši obliki.

Etnografija podpira jezikoslovje, če trdi, da se skrajna zapadna meja slovenskega ozemlja, na vzhodnem Tirolskem, krije z mejo slovenske kolonizacije v srednjem veku. Na Hrvatskem stoje kozolci samo v eni pokrajini, namreč v Zagorju, kjer vanj spravljajo koruzo. V zvezi s tem dejstvom tamošnje kajkavsko narečje kaže posebno tesne zveze te pokrajine s Slovenijo.

In ta ponižni kozolec, ki ima tako različne oblike, a je zmerom samemu sebi podoben, postavljen od okoliščin in navad prednikov, ali ni mnogo bolj značilen in poetičen mejnik kot carinska hišica?« pyb

ALI SO BILI ESKIMI PRVI PREBIVALCI VISOKEGA SEVERA?

Prvi med zastopniki belega plemena so zadeli na Eskime prebivalci Islanda. Pri tem srečanju so se morali belokožci umakniti na vsej črti. Okoli 1370. so bojevitimi prebivalci Groenlanda razdejali vse skandinavske naselbine na zapadni in južni obali, tako da se je vest o cve-točih naseljih v teh krajih, ki so imeli celo svojega škofa, ohranila posihmal samo še v pravljicah med Islandci.

Po zopetnem odkritju Amerike je bil John Cabot (Italijan Giovanni Caboto, ki je bil v angleški službi in je 1497. odkril severnoameriški polotok Labrador) prvi, ki je začel spet prodirati v polarne kraje. Njegovemu vzgledu je sledil Martin Frobisher, ki je 1576. trčil na obljudene kraje v južni Baffinovi zemlji in 10 let pozneje je imel John Davis — Anglež, ki je 1585. odkril po njem imenovano ožino med Groenlandom in Baffinovo zemljo — tudi že v zapadnem delu Groenlanda opravka z Eskimi. Vsi ti raziskovalci in osvojevalci niti od daleč niso vedeli, da so morali belci pred dvema stoletjema v teh krajih bridko čutiti, da se ta narod ni dal ukrotiti. Res je, da so Eskime Islandci že takrat zaničljivo imenovali »Skrälingar«, t. j. pošasti, in tudi iz poznejših poročil se lahko vidi, da je belo plemo omalovaževalo te naravne ljudi z visokega severa. Cabot je n. pr. poročal o Eskimih, ki jih je vzel s seboj z Labradorja, da so »divjaki, ki se oblačijo v živalske kože, jedo sirovo meso in govore v jeziku, da jih ne more nihče razumeti«. Po vsem tem je razumljivo, da je bila takrat sodba splošna, da so ti Eskimi siromašen narod, ki ga je mogla le zla usoda zaneesti v one puste predele zemeljske oble.

Čim bolj so se množile raziskovalne odprave v severne kraje in čim bolj je začel svet spoznavati njihovo prebivalstvo, tem bolj so se spreminjala nazoranja o Eskimih. Priznati je bilo treba, da je bila njihova kultura višja in mnogo primernejša za polarne kraje kot pri sosedih Indijancih, ki so bili v ostalem tudi bolj bojzljivi kot Eskimi. Pozneje se je še pokazalo, da je bilo njihovo so-
delovanje pri raznih polarnih odpravah neobhodno potrebno — Robert Peary se mora končno le njim zahvaliti, da je

Vhod v eskimsko kočjo na Aljaski

1909. vendar dosegel severni tečaj — tako da je začelo belo plemo zmerom bolj spoštovati rumenorjavo plemo s severa. In tako je kmalu nastalo vprašanje njegovega izvora, njegovega duhovnega življenja. Med groenlandskimi pravljicami — ki so razširjene po osrednjih krajih eskimske zemlje — so razen takšnih o Indijancih, s katerimi so bili Eskimi skoraj povsod o neprijateljskih odnosih, tudi pripovedke o Tornitih ali Tunitih, s katerimi Eskimi menda niso bili tako tuji. Ta poročila so ponekod zelo skrivnostna, drugod — posebno v osrednjih krajih — pa zelo realistična. Tamkaj pripovedujejo, da so bili Tuniti v deželi že pred Inuiti, sedanjimi Eskimi, in kažejo celo razvaline kamenitih koč, kjer so baje živeli. Ti Tuniti so baje najbolj lovili kite, o katerih je znano, da zdaj v vzhodni Arktidi zelo izginjajo. Loka in puščice ter kajakov baje niso imeli; če so jih potrebovali, so jih kradli Eskimom. Menda so bili Tuniti tudi zelo zaljubljeni v svoje žene, ker so včasih pustili lovski plen kar sredi pota, če so jih zagledali. Sicer pa te njihove lepotice niso znale ravnati s svetilkami, da so bili moške zaradi tolikih saj vsi krmežljivi. Moške pa tudi tako niso bili ravno čedni! Če n. pr. slanine ubite živali niso mogli spraviti nanekrat domov, so zvrtili luknjo v sredo ter si nato ves kos potegnili — kot ovratnik — preko glave, zaradi česar so

imeli zmerom mastne in zamazane lasa. Pravijo pa, da so bili ti Tuniti zelo močni in so baje obdržali na ostvi ne samo ujetega morskega psa, temveč celo cellega kita. Pri vsem tem so bili možaki precej onejeni in so jih bolj prebrisani Inuiti čisto imeli za norca.

Tuniti in Eskimi so po prihodu slednjih živeli med seboj prijateljsko, v nekaterih naseljih celo skupno. Ponekod so se celo ženili medsebojno, toda menda prav zaradi tega je prišlo do sporov, tako da so se končno Tuniti iz strahu pred Eskimi izselili dalje proti severu.

Popolnoma pa ta kultura tudi ni izginila in se sem in tja kažejo njeni sledovi še med sedanjimi Eskimi, kar je zopet dokaz, da sta bila oos naroda vendarle v medsebojnih stikih, izmed katerih pa so se Inuiti (Eskimi) prvotno držali skoraj samo na kopnem in na trdnem zimskem ledu. Da sta se nekoč v zgodovini ameriškega severa srečali dve kulturi — celinska in oomorska — kažejo še danes nekateri verski običaji med Eskimi. V glavnem so izvirale od tod razne prepovedi glede mešanja živali z morja in s kopnega, ker bi sicer

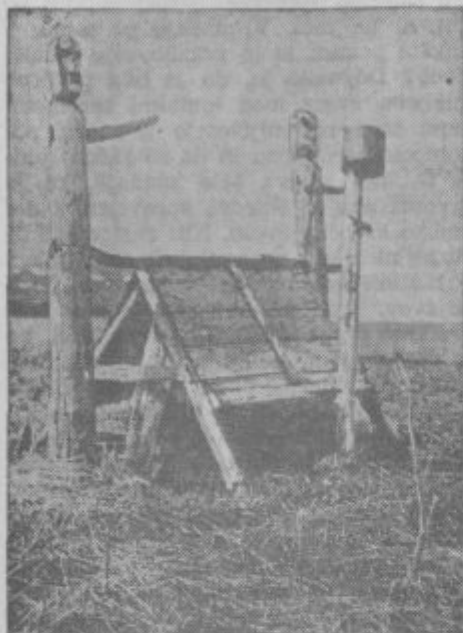

Eskimska mati z otroki pri obedu

Iz raznih pripovedk, še bolj pa po izkopninah med razvalinami tunitskih niš je končno prodrlo spoznanje, da je bila kultura teh severnih plemen v raznih dobah zelo različna in so podatki, ki so jih dajali Eskimi o svojih prednikih, več ali manj zgodovinsko utemeljeni. Posebno delovanje danskega raziskovalca dr. Mathiassena je spravilo v osrednjih krajih arktične Kanade na dan nekdanjo kulturo, ki je enaka oni, v kateri so po pripovedkah živeli stari Tuniti. Najbolj se je opazilo, da so Tuniti gradili trdne okrogle hiše iz kamnja in šote — pri čemer jim je služilo tudi okostje kitov —, medtem ko poznajo Eskimi v teh krajih samo koče iz snega ali pravokotne in podolgate hiše.

zadela nesreča vse. Tako se n. pr. še danes v osrednjih krajih eskimske zemlje ne sme kuhati meso morskoga psa ali severnega jelena v istem loncu niti jesti hkrati; prav tako žene ne smejo šivati oblačil iz kož severnih jelenov, če so možje na lovu na inorju ali ledu, niti sekati drva na kopnem. Stara obalna kultura se je najbolj ohranila med Eskimi na Aljaski; v teh krajih skoraj ne poznajo pravljic o Tunitih niti prepovedi glede istočasnega uživanja mesa morskih ali celinskih živali. Prav tako so te zgodbe tuje onim Eskimom, ki žive na jugozapadni obali Hudsonovega zaliva, kjer imajo še danes staro celinsko kulturo, kolikor se niso navzeli evropske.

Najboljši dokaz, da imajo vse pripovedke o Tunitih vendar zgodovinsko

Eskimski grob na Nelson Islandu (Aljaska)

ozadje, pa je, da so v bližini onih Eskimov ob Hudsonovem zalivu našli še ostanke Tunitov. To so prebivalci Southamptonovega otoka v Hudsonovem zalivu, ki mu Eskimi na nasproti ležeči celini pravijo kratko: Tunit. Ti otočani tudi niso poznali kajakov in so se oblačili v kože belih medvedov, natančno tako, kot se pripoveduje o moških med nekdanjimi Tuniti. Žal je bilo veselje zaradi tega odkritja zelo kratko. Pred 30 leti je neka legarju podobna kuga pobrala vseh 60 mož tega plemena; živa sta ostala samo dva, moški in ženska, ki sta bila ob izbruhu kuge na celini. Ker sta bila edina preostala tega plemena takrat še zelo mlada, žal o duhovni kulturi zadnjih Tunitov skoraj ni ostalo nobenih sledov. Po vsem tem torej niso bili Eskimi, temveč ti Tuniti prvi prebivalci visokega severa. Brez dvoma je ta žal izginuli narod vreden prav takšnega občudovanja kot razna bela plemena, ki so mogla šele z njihovo pomočjo prodreti v one večne ledne puštinje, kjer so ti severnjaki živeli stoletja in stoletja in do zadnjega vzdržali v trdem boju za obstoj v teh nepristopnih krajih.

Po razpravi dr. H. Koeniga.

RIEGE: »Haydnova poslovilna simfonija« (LESOREZ)

VPLIV LUNE NA VREME

Mlaj je, vreme se bo obrnilo, pravijo ljudje in trdno verujejo, da ima mlaj res tolikšno moč, da more ukazovati vetrovom, oblakom in temperaturi. In ta vera je že prastara, najmanj toliko, kolikor vobče vera in vpliv zvezd na človeško usodo. Izvira še iz tistih davnih časov, ko je bil človek bolj trdno povezan z naravo kakor dandanašnji, ko je še vse pojave med nebom in zemljo tolmačil s svojega tesnega človeškega stališča.

Kasneje je dobila vera v vpliv luninih sprememb na vremensko stanje tudi nekakšno znanstveno utemeljitev. Rudolf Falb je postavil konec prejšnjega stoletja o teh zavisnostih drzno hipotezo, ki je imela zelo mnogo privrženecv, čeprav ne ravno v znanstvenih taborih, ki so mu večinoma nasprotovali. Vendar je imela njegova teorija ta uspeh, da so se znanstveniki začeli posledneje baviti s temi vprašanji, tako da jih danes lahko smatramo za razčiščene.

Privrženci Falbove teorije so se v vseh zadevnih diskusijah zmerom sklicevali na dejstvo, da je v nastajanju vremena odločilen vpliv sonca in da mora torej logično vplivati nanj tudi drugo nam najbližje nebesno telo, čeprav je neprimerno manjše. Vremenoslovci pa upravičeno zavračajo to trditvev, češ da sonce ne vpliva na vreme s svojo gmo-to, marveč s svojim neenakomernim toplotnim učinkom. Dejstvo je, da tudi lunin soj vsebuje nekaj toplotnih žarkov, ali toplota, ki jo od njih prejema zemlja, je tako nezatna, da se niti meriti ne da, kaj še le da bi mogla povzročiti kakšne perturbacije v ozračju.

Prav tako napačna je ljudska vera, da nam luna pozimi prinaša mraz. Vsak odraščen človek ima gotovo toliko izkušenj o vremenu, da se tudi njegova opazovanja ujemajo s trditvijo »če luna si-je, pritisne mraz«. Zveza je namreč zelo preprosta: Ako se vidi mesec, mora biti nebo jasno, pri jasnem nebu pa zemlja neprimerno močnejše izžarja toploto in se seveda bolj ohladi kakor če je oblačno. Mraz torej ne pritisne zaradi tega, ker je mesec na jasnem nebu, marveč ker je nebo brez oblakov. Mraz se torej neposredno podtika luni, čeprav nima z njo nikakega opravka.

Posebno drže ljudje na lunine spremembe. Pravijo, da se s polno luno vre-

me zmerom sprevrže. Nekaj resnice bo gotovo na tem. Vprašanje je samo, v kakšni pomoti je to praznoverje utemeljeno? Dognano je, da je bila prvotno mišljena zveza med luninimi spremembami in spremenljivostjo vremena popolnoma simbilična in da so začeli ljudje ta dva pojava šele kasneje, ko je prvotni pomen obledel, spravljati v dejansko vzročno zvezo. Niti samemu Falbu se ni nikoli posrečil primeren dokaz nujne medsebojne zavisnosti teh dveh pojavov. Trdil je samo, da se je o tem prvič prepričal 7. februarja 1868, ko se je pri polni luni hkrati pojavil tudi potres in viharna plima, kar po njegovem mnenju ni mogel biti zgolj slučaj. Ker so snovi v središču zemlje v tekočem stanju, je sklepal, da mora tudi tamkaj povzročati luna plimo in oseko, zaradi katerih nastajajo potresi. Istim zakonom je po njegovem sklepu logično podvrženo tudi naše ozračje. Tudi v njem povzroča luna plimi in oseki slične premike, ki so odločilni za vremenske spremembe.

Falbovo teorijo o plimi in oseki naše-ga ozračja so vremenoslovci proučili s številnimi meritvami in so ugotovili, da se zračni tlak res spreminja v ritmu luninih poti okrog zemlje, da pa znašajo te spremembe komaj desetinko milimetra. Tudi na pomorski opazovalnici v Hamburgu so pred mnogimi leti po dolgotrajnem opazovanju dognali »očitne zavisnosti« med kroženjem lune in zračnim tlakom, in sicer v tem smislu, da vlada od septembra do januarja ob polni luni »najrajši« nizek zračni tlak. Falb je slednjic podpiral svojo trditvev tudi s primerjavami brzine vetra pri posameznih luninih fazah. Toda njegove številke se tako malenkostno razlikujejo od poljubnih splošnih vrednosti, da tudi ta dokaz ne more biti veljaven. Če luna vobče na kak način vpliva na vreme, potem gotovo ne posredno na ta način, da povzroča v ozračju malenkostno plimo in oseko.

Najtrdnejša opora, na katero so se zmerom sklicevali Falbovi pristaši, pa so znameniti »kritični dnevi«. Po Falbovi teoriji je običajno 25 kritičnih dni v letu. Okrog vsakega teh dni pa je še postavljena toleranca 5 dni, in sicer dva prej in dva pozneje, v teku katerih se mora vreme spremeniti. To je na leto

125 dni, v katerih se vreme lahko sprevrže, ne da bi se kršila teorija. Vsak tretji dan je kritičen in najsi bo vreme še tako muhasto, vseh teh dni se le ne more izogniti in tako mora prisiljeno kazati neko zakonitost, ki je v resnici ni.

Danes lahko popolnoma zanesljivo trdimo, da se vreme ne ravna po luninih potih. Ob polni luni lahko na Angleškem dežuje, nad vso celino je pa jasno nebo. Tega pa ni kriva polna luna, marveč edino le porazdelitev zračnega tlaka.

DOŽIVLJAJI V DŽUNGLI

FRANK BUCK

11. POGlavJE

»TIGROV TEMPELJ« USPEVA

Bob Gattle, upravnik ogromnih kualijskih plantaž kavčuka, se redno vsak teden pripelje v Singapore. Nekega dne me je obiskal ter me resno prosil za svet, na kak način bi se po mojem mnenju dala najprej in najbolj gotovo ubiti pošast, ki je postala strah in trepet vsemu okraju, koder se raztezajo nasadi njegovega podjetja.

Gattle je izrazil željo, na bi se podal naslednjega dne z njim na njegovo posestvo in tam izdelal točen načrt za pogon na progastega demona. Bilo pa mi je, žal, nemogoče spremiti ga na njegov dom, ker sem se namenil drugo jutro v Siam in svojega načrta nisem mogel spremeniti. Rekel sem mu pa, da mi najbrže ne bi dal drugega nasveta, tudi če bi si na licu mesta ogledal kraje, kjer zver mori, kakor mu ga dam lahko sedaj, ko mirno sedim v hotelu.

»Upam, da ne pride več do človeških izgub« sem mu rekel. »če bi se pa to le zgodilo, tedaj pustite ležati truplo na mestu, kjer ga je ostavil tiger, ker drugače ne boste nikdar dobili razbojnika. (Tiger namreč požre samo del svoje žrtve naenkrat, nato pa se zavleče v svoj brlog in ko se je prespal, se vrača na mesto umora.)

Gattle je zmajal z glavo in pristavil »To mi je nemogoče«.

»Vem, kaj mi mislite povedati« sem odvrnil. »Protipostavno je.«

»Točno« pravi Gattle.

»Tedaj morate pač narediti nekaj protipostavnega« sem nadaljeval. »Dogode se slučaj, kjer je to nujno potreba.«

»Sam ne bi imel ničesar proti temu« je odgovoril Gattle. Toda zadeva bi povzročila silno ogorčenje. Znano vam je, kako praznoverni so Kitajci. Ne bi mi bilo več mogoče dobiti poljskih delavcev nití za en dan, če bi se izvedelo, da uporabljam človeško truplo za vabo.«

V tamošnjih krajih kakor v vseh ostalih predelih malajske ožine opravljajo vsa težka dela tamkaj rojeni Kitajci. Če hoče veleposestnik skrčiti in očistiti kakih tisoč orajov džungle, tedaj si mora poiskati le te ljudi za težaven posel. Lažja dela oziroma ona, ki zahtevajo že neko posebno spretnost, opravljajo Tamli. Malajce je pa sploh težko dobiti za kako delo. Žive po svojih naselbinah in so zadovoljni, če si prislužijo le toliko, kolikor rabijo za preživljanje sebe in družine. Neki se tudi bavijo s kupčijo džungelskih proizvodov ali pa žive od lova in ribolova ter nabiranjem ratana, oni pa, ki so nastanjeni v bližini plantaž, sprejmejo k večjemu še delo nadzornika ali vrtnarja.

Gattle me je naposled opozoril še na izredno spoštovanje, ki ga imajo Kitajci do umrlih. Tega čuvstva se ni hotel dotakniti. To bi pomenilo zaneti upor med ljudmi, ki so najboljša delovna sila na njegovih ogromnih plantažah in neizogibna posledica bi bila nazadovanje produkcije, kar bi mu prineslo težave in nemilost lastnikov podjetja.

»Torej bi vas prosil Buck, da mi daste kak bolj izvedljiv predlog« je končal svečano.

»Saj se vendar branite takih predlo-

gov«, sem mu odgovoril. Dvanajst žrtev je že prav blizu svetovnega rekorda Bob. Posla imamo z zverjo, ki je obdarjena ali pa prekleta z izredno porcijo možganov in zvitosti. Povedal sem vam že, kako se je morate lotiti toda pretrmoglavite, da bi poslušali moj predlog. Mislim pa, da ne boste

Nisem bil pri volji, da bi se spuščal v take puhle čenčarije, zato sem bil tih ter sem ga pustil, naj govori kar hoče. »Ali se ne bavite z lovom na žive zveri?« me je vprašal. Bob Gattile vam bo prav rad prepustil tigra, če ga ujamete. Pomislite kak silen denar bi si prisklužili, če bi razkazovali žival, ki je

Buck pred »Tigrovim svetiščem«

prišli zveri nikdar do živega, če ne sprejmete mojega nasveta.«

Spet sva pretresala zadevo na dolgo in široko, toda nikakor ga nisem mogel otajati. Prekinila sva najin malo razgret razgovor šele, ko se nama je bližal znan mestni domišljavec, eden onih nedeljiskih lovcev, ki so predlagali, naj se podamo v odkopnem avtomobilu na lov za morilcem džungle. Svoj duhovni načrt je med tem že malo izpremmil in njegova nova zamisel je bila, da bi se podal na Gattilovo plantažo in privlekel tigra za rep na dan.

pomorila več ljudi kot katerakoli druga na svetu.«

Skomignil sem z rameni in gledal, kako bi se mu umaknil. Gattile me je spremil do vrat, kjer sva se poslovila in obljubil sem mu, da ga obiščem na njegovem posestvu, čim se vrnem iz Siama.

»Prav za prav bi pa res lahko poskušali ujeti žival«, sem pripomnil. »Imeli bi celo izgled, da se nam lov posreči. Morali bi pa na vsak način opustiti vaš trdočlav odbor glede vabe. Morilec je zelo izbirljen in za kozo

ali slično žival bi se niti ne zmenil. On zahteva samo človeško meso.»

Kot zanimivo dejstvo je, treba še omeniti, da ni bilo med vsemi dotodanjimi dvanajstimi žrtvami moralca iz Kuale nobenega Gattijevega nameščenca.

To okoliščino so praznoverni domačini pripisovali staremu, kitajskemu templju, ki je stal na Gattloveni posestvu. Molitnico so postavili starodavni kitajski priseljenci, ki so se tod nastanili, ko je Johore še bil samo brezpregledna gosta džungla, v kateri so kar mršoleli tigri. Zato so naseljenci smatrali, da jim je potrebno potrebo svetišče pred narogasto nevarnostjo; v sredi nevarne džungle so si postavili svojo pagodo. Džungla je med tem popadala pod sekirami in kr...pi civilizacije, tempelj pa se še dviga sredi urejenih nasadov kot priča in spomin na strah in praznoverje ranih naseljencev nebeškega cesarstva.

Ker je bilo svetišče postavljeno samo v obrambo proti tigrom in so v prvih časih uporabljali le za zaklinjanje bogov proti tem roparjem, mu je ostalo ime »Tigrov tempelj«. Še danes uživa zavoljo tega velik ugled ne samo med Kitajci, temveč tudi med Malajci in Tami.

Tigrov tempelj je štiriogata zgradba sestavljena iz debelih iz džungle privlečenih hlodov in visokim rogovilastim členom kritim z riževo slamo. Poda nima, zato je pa postavljena na nizkem postavlju, ki omogoča, da se

ob hudih tropičnih nalivih voda hitro odteka.

Svetišče tvori en sam obširen prostor, v čigar sredini stoji na roko izrezljana kitajska miza s posodo za zažiganje daritvenih dišav. Na zid je prislonjen lesen kitajski altar, obložen s čudnimi porcelanastimi kipci, ki predstavljajo vse mogoče bogove. Na altarju neprestano gore sveče, kojih tresočni plamen daje verniku nekakšen predojem večne luči, ki mu bo svetila v drugem življenju.

Tempelj vodi star kitajski duhoven, ki bi mu človek po vnanosti prej prisodil, da je rokoborec kot pa svet mož. Posetnik, ki ga sreča nagega do pasu, dobi vtis, da bo mož vsakega nepoklicanega postavil iz pagode na hladno. Nihče ne zna povedati, koliko časa že gospodari žrec v templju. Svetišče vzdržuje iz milodarov, ki jih pobira ob altarju za daritvene dišave in svet papir, ki jih verniki sežigajo pri opravljanju svojih verskih obredov.

V Kualiju in daleč naokrog vlada mnenje, da je vsak Kitajec pa tudi drugi naseljenec, ki redno zažiga svoje daritve pred tem altarjem in s tem izkaže bogovom svojo globoko vero, varen pred napadi tigrov. In čimboli so se množile grozovitosti pošasti iz džungle, tembolj so naraščali dohodki templja, tako da je stari svečenik začel trgovati na debelo z daritvenimi dišavami in svetim papirjem ter si najel celo pomočnika, ki mu je pomagal pri tem poslu.

DALJE

(COPYRIGHT BY KING FEATURES SYNDICATE)

RAZISKAVANJA O »VIRUSIH«

Pod besedo »virus« razumemo povzročitelje mnogih človeških, živalskih in rastlinskih bolezni, ki se ne vidijo niti pod najostrejšimi mikroskopi in ki uidejo skozi najfinejše filtre, kar jih poznamo. Ali so to živa bitja ali pa samo snovi, ki dražijo organe k izločanju pravih bolezenskih snovi, še ni dognano. Doslej se še nikoli ni posrečilo vzgojiti jih v samostojnih kulturah kakor bakterije, marveč uspevajo samo ob navzočnosti živih stanic. Tudi pri trohnenju in gnitju jih nikoli ni najti, kar vse nasprotuje domnevi, da bi bila to živa bitja. So pa nasprotno nekatere indicije, ki kažejo na to, da utagnejo biti virusi vseeno živi organizmi.

Ob navzočnosti živih stanic se virusi večinoma silno naglo množijo, dostikrat v razmerju 1:100 v 3 ali 4 dneh iz česar se da sklepati, da tisto, kar povzroča bolezen,

ne more biti kak navaden strup. S pomočjo ultra filtrov in centrifugiranja se je posrečilo približno dognati, da znaša velikost virusov raznih bolezni od 30 do 230 milijonink milimetra.

Doslej je znanih nekako 100 bolezni, ki se prenašajo s posredovanjem virusov. Najvažnejše med njimi so koze, pasja steklina in ošpice, dalje pri živalih: parikajevka in slinavka, goveja, kokošja, svinjska kuga ter tako zvana mozaična bolezen med rastlinami n. pr. pri tobaku, krompirju itd.

ČLOVEK IN DOM

DOMAČA DRUZABNOST

Mnogo pripomočkov imamo, da lahko z njimi svoj dom prijetno opremimo, olepšamo in povečamo v njem udobnost. Stene damo poslikati v prijetnih, toplih barvah, ki odgo-varjajo in se pri-

legajo barvi pohištva, okna narahlo zastremo s prosojnimi zavesami, na stene obe-

nikjer drugod, najde doma, v družini. Vse senzacije in zabave, ki se nam nudijo in nas vabijo izven doma, so le bežna omama, ne prinesejo nam pa trajnega zadovoljstva in resnične radosti, pač pa čisto razočaranja in nezadovoljstva s seboj in s svetom.

Zvečer si človek, ki je ves dan vprežen v delo, rad oddahne in se razvedri. Nikjer pa mu to ni tako mogoče, kakor doma. Vendar je marsikateri moški, ki je navajen biti ves dan odsoten, da si skoroda ne ve pomagati, kaj in kako bi doma preganjal prosti čas, da bi samega sebe in drugih ne dolgočasil. Marsikateremu je v tem pri-

simo lepe slike. Mizo okrasimo z vazo svežega cvetja, pa tudi po primernem pohištvu postavimo tu pa tam lonček s cvetočo rastlino, da imamo košček žive narave v svoji bližini. Vse to z namenom, da svoj dom olepšamo, da nam je bivanje v njem prijetnejše. Kako so prijetni trenutki večernega somraka v snažni, toplo opremljeni sobi, tudi če je človek sam v njej. Toda večer postane otožen, človek si zaželi družbe, žive besede, razvedrila. Ali nam to nudijo gostilne, kavarne, javna zabavišča? Pač, nudijo v neki gotovi meri, če človek nima doma, ki bi ga vabil in priklepil nase. Onemu pa, ki ima prijeten dom, so to sredstva, ki povzročajo, da občuti še bolj vso ono prijetnost in ugodje, ko se vrne od tam domov. Cesar ne najde

meru edino zatočišče kavarne, zakajena in smrdljiva, polna hrupa in trušča ali brezupnega dolgočasnja, da vendar ubije v njej ob črni kavi in umazanih časopisih čas do večerje. Nato pride domov nespočit, nezadovoljen sam s seboj, povečerja malobeseden, nakar kmalu izgine v kakšno gostilno ali pa spat. Družina nima nič od njega, on nič od nje. V takih družinah otroci komaj čakajo, da se sprostijo družinskih okovov. Sinovi iščejo razvedrila po raznih društvih, pri pretiranem sportu, pri prijateljih, samo, da so izven doma. Hčerke sitnarijo doma, ne najdejo nikakega pravega opravila, ki bi jih veselilo, in se dolgočasijo. Zena-mati-gospodinja s tiho skrbjo gleda, kako postaja mož samosvoj, čemer, kako se ji lastni otroci odtujujejo,

in komaj utegnejo priti le tedaj domov, ko jih čaka skleda na mizi, katero jim ona s vztrajno skrbjo in ljubeznijo pripravi dan za dnevno. In pri vsem tem je ona še zmerom na najboljšem. Njej ni dolgčas, ona najde razvedrilo v svojem delu, ki nima ne določenih ur, ne konca.

Vendar bi se pa tudi njej prileglo, da si vsaj zvečer oddahne in razvedri v krogu svoje družine, ali včasih tudi v krogu ljubih prijateljev in znancev. Tudi doma je prijetno, ako bi se hoteli vsi člani družine tega zavedati in vsak po svoje pri tem sodelovati. Pred vsem je seveda skrb žene-matere, da o pravem času svoje tako vzgoji, da jim ostane dom za vse življenje edino zatočišče, kjer je prava sreča, mir in tudi razvedrilo doma. Naj se ne jezi, če privedejo dečki-sinovi od časa do časa svoje prijatelje s sabo, če povabijo hčere svoje prijateljice k sebi, pač pa naj se skuša prilagoditi mladini, upoštevati njeno mišljenje in nazore, katere so si pridobili v šoli in družbi. Dovolj zgodaj pa naj skrbi, da bodo otroci dobili doma pravo in trdno podlago za one nazore, ki človeka v življenju trajno osrečujejo in mu pomagajo preko težkih preizkušenj, ki jih življenje prinaša vsakomur v dovolj veliki meri. Pritegniti mora znati tudi moža, da sodeluje pri vzgoji otrok, posebno še sinov, da jim zbudi zanimanje za vse ono, kar je moški mladini potrebno vedeti o pravem času. Oče in mati morata biti prva in najljubša prijatelja svojih otrok. Onadva tvorita dom.

Nesteto pripomočkov je na razpolago, da napravimo dom prijeten. Snaga povsod in red v vsem sta dva važna činitelja, ki pripomoreta k zadovoljstvu in sreči. Ljubeznivo, vedro medsebojno občevanje, ki ne ustvarja nikake avtoritetne razdalje med starši in otroki, nego jih drži v zaupanju, ljubezni in spoštovanju. Neizčrpna iznajdljivost v vsem, kar vpliva tudi razvedrilo na člane družine, na otroke, dokler dorasčajo in na doraslo mladino. Za vsak večer določimo posebno razvedrilo delo in zabavo.

Eno izmed mnogih sredstev je pripovedovanje. Pripovedovanje pripovedk, v katere umno vpletemo sodobne resnične pojave. Pripovedovanje svojih lastnih doživljajev in prigod ima za naše otroke, tudi že za odrasle, veliko privlačnost. Po vsakem pripovedovanju se razvije pomenek. Veliki in mali uživajo in se zabavajo pri tem vsak po svoje. Glasno čitanje dobre knjige je za dolge zimske večere izreden užitek, ki ima obenem veliko vzgojno vrednost. Člani družine se vrste v glasnem čitanju drug za drugim. Končno sledi o čitanem debata. Mnogo razvedrila nudi ogledovanje fotografskih posnetkov, ki smo jih sami naredili ob poletnih izletih. To samo od sebe prinese s sabo, da tonemo v spomine lepih prigod minulih dni in se o njih pogovarjamo. Čas mineva ob tem vse prenašlo.

Zabavno je tudi zbiranje humorističnih slik in smešnic, ki so raztresene po raz-

nem dnevnem časopisju. Izrežemo, kar nam ugaja, en večer v tednu pa se posvetimo temu, da prilepimo v poseben zvezek, ki si ga v ta namen sešijemo sami. »Vsak dan ena«, dobi svoj zvezek, »Tarzanc svojega«, »aforizmi« svojega. Pa tudi druge članke, ki nas zanimajo in imajo trajnejšo vrednost, lahko zbiramo. Za mamó gospodinske članke in nasvete. Zbiratelji znamk, ljubitelji amaterskih fotografij, lepih krajin imajo za vsak teden po en večer dovolj dela. Kakor filatelisti menjavajo svoje znamke, tako bi lahko zamenjavali tudi fotoamaterji lepe slike med sabo. Trajno vrednost ima zbiranje portretov, slik in karikatur naših umetnikov, pisateljev, slikarjev, kiparjev in drugih veličin naših domačih osebnosti. Ščasoma si pripravimo s tem prav čeden in zanimiv album.

Na vrsto pa mora priti tudi glasba. Glasovir, petje, radio, gramofon vse to je zato tu, da nas vedri in tudi izobrazuje, na razpolago so nam nadalje mične družabne igre, pri katerih se posebno mladina razživi. In če končno postreže gospodinja s kako nepričakovano malo poslastico za povečerek, ki stane za vso družino komaj toliko, kakor bi stala zabava enega samega člana družine izven doma, je večer dosegel višek ugodja v domačem krogu. U-a,

IZREKI

Morala kaže drugačno lice opoldne in drugačno ob polnoči.

Zakaj si v zadregi, če daš beraču 25 par? Ali zaradi njega ali zaradi sebe?

Knjig se ne sme primerjati z drugimi knjigami, temveč z življenjem.

Strah pred resnico — bodisi da ji je treba pogledati v obraz, ali jo izreči ali celo javno priznati — izpolnjuje vse življenje.

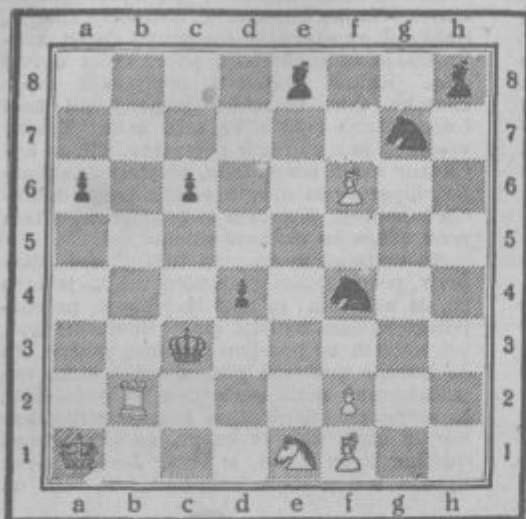
O nekaterih ljudeh se lahko reče, da vozijo stalno — v avtomobilskem izrazoslovju — a tretjo prestavo.

»Prav čedno« — je ljubko — nedolžni izraz uničujoče sodbe.

PROBLEM 10

I. šahodjakin
(Šahmat 1932)

Mat v treh potezah.

IZ ŠAHOVSKEGA SVETA

V preteklem letu je izgubil šahovski svet nič manj ko pet znanih mojstrov. Za Collejem, Notebornom in Weenikom je preminul novembra 1932 v Londonu v starosti 48 let dolgoletni angleški šahovski prvak F. Yates. Pokojnik na težjih turnirjih sicer ni dosegel večjih uspehov, vendar je igral zelo drzno in je dobil marsikatero lepo igro tudi proti matastrjem, kakor so Aljehin, Niemcovič, Tarrasch itd. — Dne 27. novembra je umrl v starosti 65 let Bernard Kagan, markanten in zaslužen šahist, ki je užival med šahovskimi mojstri splošne simpatije. V »Kagans Neueste Nachrichten« je polno dragocenih šahovskih prispevkov največjih šahovskih kapacitet.

V oktobru 1932 je proslavil šahovski svet 50.letnico rojstva dveh vele mojstrov: Rubinstelna in Durasa. Rubinstein, ki ga naziva Aljehin »umetnika v otvoritvah«, se upravičeno smatra kot učitelj svoje generacije, »učitelj mojstrov«. Svoj sloves kot šahist si je pridobil z dobro premišljenimi in utemeljenimi otvoritvami, s harmonično razvito srednjo igro in sijajnimi končnicami. Po svetovni vojni se je pričela opažati na njem naraščajoča nervoznost. Rubinstein, ki si je priboril poprej toliko lepih nagrad, ni korakal več v prvi vrsti, kljub temu pa je odigral več prvovrstnih partij in dobil ponovno posebne nagrade.

Čeh Oldřich Duras, nekdanj eden najmočnejših turnirskih igralcev, se po svetovni vojni sploh več ne udeležuje turnirjev ter se je popolnoma posvetil državni službi. Resignacija, ki je v šahovski zgodovini pač zelo redka. Uveljavlja pa se še vedno kot sestavilec izvrstnih problemov.

Rešitev problema 9.

1. Dh3! Ne 1. Df3? zaradi 1... Le 4. Kajti Sd4 bi potem polje f3 vzela lastna kraljica. Zelo originalna igra.

ZA MISLEČE GLAVE

2

Senci v oknu

(PONATIS ZABRANJEN)

Debelušnik in Suhač sta šla zvečer na svoj običajni sprehod. Ko sta šla mimo razsvetljenega okna neke hiše v predmestju, je rekel Suhač:

»Poglej, Debelušnik, kako sta si podobna ta dva moža, kojih senci vidiva v oknal Gotovo sta dvojčka!«

»Nemogoče!« je menil Debelušnik, »eden je vendar toliko manjši od drugega. Najbež sta oče in sin.«

Kdo je imel prav?